

શ્રી. -

વ્યાકરણનું

શ્રી કચ્છી કોફીય.

(શ્રી ગુજરાતી ભાષાની સમજાવણી હતી.)
સે. રા. રા. વિહારી માર્ગ કેશવજીભાઈ દવે, શ્રી
કચ્છ પ્રાંતના એજ્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ
વિગેરેને પસંદ કરાવીને પ્રસિદ્ધ કરનાર,
ડક્ટર નારાયણજી તુલસીદાસ જોબનપોત્રા.

શ્રી વિવાહ દર્પણ આદિ ગ્રંથોના પ્રકાશક.

શ્રી કચ્છ—ભુજનગરવાળા.

આવૃત્તિ પહેલી—

પ્રત ૧૦૦૦

વિક્રમ સંવત ૧૯૭૮ સને ૧૯૨૨.

નોંધાવર રૂ. ૧-૦-૦

(કચ્છી કોફી ૨) જે ૧)

૮૮૮

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૮૮૮૭ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૩૨૬૭ ભાષાની ભાષા

વિષય જી-૦૩૬

ૐ

શ્રી કચ્છી ભાષાની લિપિ

અને

વ્યાકરણનું પુસ્તક ૧ ભું.

શ્રી કચ્છી કાફીયો સાથે.

(શ્રી ગુજરાતી ભાષાની સમજૂતી સહિત.)

મે. રા. રા. વિહંગભાઈ કેશવભાઈ દવે, શ્રી
કચ્છ પ્રાંતના એજ્યુકેશનલ ઇન્સપેક્ટર સાહેબ

વિગેરેન પસંદ કરાવીને પ્રસિદ્ધ કરનાર,

ડક્ટર નારાયણજી તુલસીદાસ જોષનપોત્રા.

શ્રી વિવાહ દર્પણ આદિ ગ્રંથોના પ્રકાશક.

શ્રી કચ્છ—ભુજનગરવાળા.

આવૃત્તિ પહેલી—

પ્રત ૧૦૦૦

વિક્રમ સંવત્ ૧૯૭૮ સને ૧૯૨૨.

નોંધાવર રૂ. ૧-૦-૦

(કચ્છી કોડી ૨) બે)

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

મે- ૦૧૬

(૮૮૮)

આ પુસ્તક સને ૧૮૬૭ ના એક્ટ ૨૫ મુજબ રજીસ્ટર કરાવી
કર્તાએ સર્વ હક સ્વાધિન રાખ્યા છે. માટે કોઈએ છાપવું છપાવવું નહીં.
~~~~~

અર્પણપત્રિકા.

નરમ પૂજ્ય પાવની શ્રી મહા સરસ્વતિ દેવી આપની પરમકૃપાથી
જે શેષ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું એ આધારથી આ કિંકરે આપની
પવિત્ર છાયાનો વર્ણન આલેખ્યો છે. તે માત્ર આપની
જ કૃપાનુસાર થયું છે. આ કાર્ય મહાન્ તેમજ
શ્રેષ્ઠ હોતાં તેના આદ્ય સંપાદક આપ શ્રીજી
છો, જેથી આપના પવિત્ર ચર્ચાર-
વિદોમાં આ લઘુ ગ્રંથ સાદર
પૂર્વક અર્પણ કરું છું. તે
સ્વીકારી કિંકરપર
હમેશાં કૃપા
દરજાવશો.

હું છું આપનો હાસ.

નારાયણ.

પ્રસ્તાવના.

આજ લગણુ શ્રી કચ્છી ભાષા માત્ર બોલવાનીજ હતી, અને જેથી તે અઘાપિ લગી લિપિ વિનાની ભાષા કહેવાય છે. વળી; અંગ્રેજીમાં Dialect “ડાએલેક્ટ” બોલાતી ભાષા કહેવાય છે. પણ હવે શ્રી સરસ્વતી દેવીની સંપૂર્ણ કૃપા થવાથી હું પ્રાર્થવને શ્રી ભગવાને શ્રામદ્ ભગવદ્ગીતાજીમાં અઘાય માં પોતાનું સ્વરૂપ કહેલું છે. અને તેમાંથી સંસ્કૃત, ગુજરાતી આદિ લિપિઓ પણ હું માંથીજ ઉત્પન્ન થયેલી છે. તેવીજ રીતે આપણી માતૃભાષા (શ્રી કચ્છી) કે જે એક માહારાજના મેહેલમાં, ગરીબના ઝુપડાંમાં અને જ્યાં જ્યાં મારા સ્વદેશી મંથુઓ અનેક વિદેશોમાં વસેલા છે, ત્યાં ત્યાં ધણાજ પ્રેમથી પોતાના ઘરમાં અને સ્વદેશી મિત્રો સાથે બોલાય છે, તેની લિપિ પણ હું માંથીજ પ્રસિદ્ધ થઈ છે. અને તે વિદ્વાનોએ પસંદ કરી છે.

વળી, આ શ્રી કચ્છી ભાષામાં શું હ્રસ્વ અને ઉચ્ચ પ્રકારનું સાહિત્ય સમાજેલું છે ? એ વિષે વિદ્વાનો સારી રીતે જાણે છે. અને જેથી ગુજરાતી લિપિમાં અમુક છુટક છુટક ગ્રંથો છપાએલા છે. પણ ગુજરાતી લિપિમાં એ ભાષાના સંપૂર્ણ અક્ષરો ન હોવાથી બરાબર હ્રસ્વ સમજી શકાય તેમ નથી. જેમકે;— ‘મગ’ ને કચ્છીમાં ‘મુંગ’ કહે છે. એ ઉચ્ચારને મળતો અક્ષર (ક) છે. (ખ) ને કચ્છીમાં ‘વિંગા’ કહે છે. કચ્છી ઉચ્ચાર ગુજરાતી ‘ગા’ અક્ષરને મળતો આવે છે. પણ બરાબર તે ને તે ઉચ્ચાર નથી. ગુજરાતીમાં જે દંત-સ્થાની ત્રીજો અક્ષર (દ) છે. તેનો ઉચ્ચાર કચ્છીમાં છેજ નહિ.

તે સ્થાને કોઈવાર કચ્છીમાં ‘ડ’ આવે છે. ને કોઈ વાર ‘ધ’ આવે છે. જેમકે;—ગુજરાતીમાં ‘દુઃખ’ ને બદલે કચ્છીમાં ‘ડુખ’ કહેવાય છે. ‘મદદ’ ને બદલે ‘મધધ’ વપરાય છે.” વળી, ગાય= ‘ગૌ’ લખે છે. એ બિલકુલ ઉચ્ચાર મળતોજ નથી. વિજેરે ઉચ્ચારો બોલવાના ગુજરાતી લિપિમાં નથી જેથી તેમાં રહેલું હ્રસ્વ પશુ બરાબર સમજી શકાયજ નહિં, એ પશુ દેખીતુંજ છે. વળી; વિદ્વાનોની એવી માન્યતા છે કે;—“શ્રી કચ્છી ભાષા બોલનારાઓનું આગમન આ ઇલાકામાં ઉત્તર હિન્દુસ્તાન—તેમાં પશુ ખાસ કરીને પંજાબ તરફથી થયેલું છે. લુહાણાઓનું અસલ વતન લાહોર છે, એ જાણીતી વાત છે. કચ્છી ભાષા સિંધી, ફારસી, તેમજ સંસ્કૃતનું મિશ્રણ છે. અને પંજાબી બોલી પશુ લગભગ તેવીજ રીતે બનેલી છે.” અને ગુજરાતી વિજેરે ભાષાના શબ્દો પશુ તેમાં સેજબેજ થયેલા છે. પશુ મુખ્યત્વે પંજાબી અને સિંધી ભાષાના શબ્દો વધારે મળતા આવે છે. અને એ બંને ભાષાને સંપૂર્ણ લિપિ પશુ છે. અને તેથી તેમાં અનેક તરેહના ધર્મ પુસ્તકો ગીતાજી વિજેરે અને બીજાં સાહિત્યના ઉત્તમ ગ્રંથો છપાયેલા છે. એ વિષે આ સેવકે સેજ જરા અવલોકન પશુ કરેલાં છે. જેથી લાંબી મુદતથી મારી માતૃભાષાની લિપિ થવા વિષે શ્રી સરસ્વતી દેવીને પ્રાર્થના ચાલુજ કરતો હતો. જેથી માતૃ-શ્રીજીએ કૃપા કરીને મને હું પ્રભુવમાં શ્રી કચ્છી લિપિનાં દર્શન કરાવ્યાં, કે જે મેં આ લઘુ પુસ્તકમાં શરૂઆતમાંજ ગુજરાતીમાં સમજૂતી સાથે સ્વરો, વ્યંજનો અને જોડાક્ષરો વિજેરે બતાવેલા છે. અને ભાષાનું મૂળ વ્યાકરણની પશુ ખાસ જરૂરજ હોવાથી, તે પશુ લખીને વિદ્વાનોને પસંદ કરાવીને, આ લઘુ પુસ્તકનું નામ “શ્રીકચ્છી

ભાષાની લિપિ અને વ્યાકરણ” નું પુસ્તક ૧ પેઢેલું.” તથા પ્રકરણોમાં શ્રીગુજરાતી ભાષાની સમજૂતી સાથે પ્રસિદ્ધ કરીને સેવામાં રોજન કરીશું.

આજે વીસમી સદીમાં બધીએ ભાષાના સાહિત્યો પ્રસિદ્ધ થઈ છે, અને થતાં જાય છે, તો પછી આપણી શ્રીકચ્છી ભાષાને લિપિ થવાથી જે લખવા તથા વાંચવામાં ધણીજ સહેલી અને બોલવામાં ભાષા ધણીજ મીઠી છે;—કે જે માણસોએ શ્રી કચ્છીમાં જુદા જુદા રાજામાં રસીક કાપીયો સાંભળેલી હશે તેમને સંપૂર્ણ અનુભવ હશેજ. વળી આ લઘુ પુસ્તકથી અનેક જાતના ઉત્તમ ગ્રંથો લખવાને સાધનરૂપ થશે. અને અથાગ અધારામાં પડેલું સાહિત્ય વિદ્વાનો તરફથી એ લિપિમાં સમજૂતી સાથે ઇશ્વર કૃપાથી છપાવને બાહાર પડે એવી પ્રજા પ્રત્યે પ્રાર્થના છે.

વળી, કચ્છી કે ગુજરાતી પ્રજાના બાળકોને ગુજરાતી વ્યાકરણ સ્કૂલોમાં ફરજિયાત શીખવવુંજ પડે છે, તેટલા માટે બધી સ્કૂલોમાં ઉપયોગી થાય એવા હેતુથી શ્રી કચ્છી વ્યાકરણને ગુજરાતી વ્યાકરણની સમજૂતી સાથે છપાવવામાં આવેલ છે. કે જેથી બંને ભાષાનું સંપૂર્ણ જ્ઞાન મેળવવાને બધાઓને ઉપયોગી થઈ પડે, એવા હેતુથી પ્રથમ લિપિ, પછી વ્યાકરણ અને છેલ્લે રસિક કાપીયો છપાવેલ છે.

વળી, જેમ બીજામાંથી વૃદ્ધ થાય છે, તેમ આ લઘુ પુસ્તક સંપૂર્ણ વિચારનારને અતિ ઉપયોગી થઈ પડશે. એવી આશા છે.

આ પુસ્તકમાં લિપિ અને વ્યાકરણ સંપૂર્ણ લખાયા પછી નામદાર મે. રા. રા. વિઠ્ઠલજીભાઈ કેશવજીભાઈ દવે, શ્રી કચ્છી પ્રાંતના એન્જીકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહિબ અને બીજા વિદ્વાનોએ તપાસીને યોગ્ય સૂચનાઓ આપી છે, અને યોગ્યતા અભિપ્રાયો નિખા-

હસ મનથી લખી આપેલા છે; તે આ ગ્રંથમાં શરૂઆતમાં હાપેલા છે, એ વાંચવાથી સર્વ હકીકત નિખાહમાં આવશે.

છેલ્લે મારી નવ્ર વિનતી એ છે કે:-આ ગ્રંથ છપાવવા વિષે શ્રીમન્ કચ્છાધિપતિ માહારાજાધરાજ મિરઝાં માહારાજો. શ્રી હ બેંગારજી સવાઈ બાહાદૂર જી. સી. જોસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઇ. તરફથી અને શ્રીજી જેઓ સદ્ગૃહસ્થોએ યોગ્ય મદદ કરી છે, તેઓ સાહેબોનો અંતરથપૂર્વક આભાર માનું છું.

વળી, પ્રત્યેક કાર્યને અગે બુદ્ધિદોષ અને દષ્ટિદોષ તો લાગેલાં હોય છેજી. તેમ; આ ગ્રંથમાં પણ તેવા દોષો દષ્ટિગોચર થાય; તો માણસ માત્ર બુદ્ધને પાત્ર છે. એ નિયમ પ્રમાણે તેમાં કાંઈ દોષ જોવામાં આવે તો મને ક્ષમા કરશો. કેમકે;-સજ્જન પુરૂષો નીરક્ષીર ન્યાયને અનુસરીને તે સંબંધે ક્ષમા કરે છે, અને કરેલા શ્રમને ન્યાય આપે છે. જેથી હું પણ એવી આજ્ઞા રાખું છું.

વળી, એ વિષે કોઈ સદ્ગૃહસ્થો તરફથી યોગ્ય સૂચના લખી મોકલાવવામાં આવશે તો શ્રીજી અસહિષ્ણુમાં યોગ્ય સુધારા વધારા સાથે ઇશ્વર કૃપાથી આભાર સાથે છપાવવામાં આવશે. ઓ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

શ્રી કચ્છ-જીજી નમર.

હી. કૃપાકાંક્ષી સેવક,

ઠક્કર નારાયણજી તુલસીદાસ જોખનપોત્રા.

શ્રી વિવાહદર્પણ આદિ ગ્રંથોના પ્રકાશક.

સર્ટિફિકેટ.

બાપ નારાયણજી તુલસીદાસ જોગનપોત્રા એમણે કચ્છી ભાષાનું વ્યાકરણ કચ્છી અને ગુજરાતી બન્ને ભાષાઓમાં તેમાર કયું છે તે હું વાંચી ગયો છું. કચ્છ દેશ તથા તેની ભાષાનું અભિમાન ધરાવનાર સધળા વર્ગના મનુષ્યો તરફથી આ પુસ્તક આશ્રયને પાત્ર છે એમ માફ માનવું છે. “છ” અક્ષરના વિભાગો કરી તેને જુદી જુદી રીતે જોઠવી તેમાંથી તેમણે કચ્છી ભાષા માટે એક નવીનજ લિપિની યોજના કરી છે તે ખાસ ધ્યાન ખેંચે તેવી છે; આ લિપિને કચ્છી પ્રજા તરફથી કેવો આવકાર મળે છે તે જોવાનું છે. સામાન્ય રીતે એ લિપિનો સ્વીકાર થશે તો પછી કચ્છી ભાષાનું સાહિત્ય એ લિપિમાં છપાવી પ્રસિદ્ધ કરવાનું બની શકશે અને એમ થતાં કચ્છી ભાષાની ખાસ લિપિ પણ છે એમ જન સમૂહના સમજવામાં આવતાં એ ભાષાનું ગૌરવ કેટલેક અંશે વધવા પામે એ પણ બની શકે તેવું છે.

મામસર વદ ૧૦ બુધવાર સં. ૧૯૭૬.

(સહી) વિઠલજી કેશવજી દવે,

એનયુ. ઇન્સ્પેક્ટર. કચ્છ.

રા. બાઇ નારાયણજી તુલસીદાસ જ્યોત્સ્નાપોત્રા. તમારૂં બનાવેલું
કચ્છી બાણાનું વ્યાકરણ મેં વાંચ્યું. તેમાં જે જે વ્યાકરણ દોષ મારા
જેવામાં આવ્યો તે સુધારી આપ્યો છે. જોકે પરથી તમે જે કચ્છી
અક્ષરો ઉપજાવી કાઢેલા છે. તે લખવામાં ચાલી શકે તેવા છે. તેને
માટે કચ્છી અને ગુજરાતી ફોર્મો બનાવવી જોઈએ કે જેથી
પ્રથમ તે અક્ષરોપર સારી રીતે વળી શકે. હમણા સુધી કચ્છી બાણા
માત્ર બોલવાનીજ હતી પણ તે લખી શકાતી નહોતી કેમકે તેમાં
માવતા કેટલાક ઉચ્ચારોની સંજ્ઞાના અક્ષર ગુજરાતીમાં નહતા.
મારા પ્રયત્નથી હવે તેવા અક્ષરો પણ ગોઠવાયા છે, તો હવે કચ્છી
બાણા લખવામાં હરકત આવશે નહિ. તમારો પ્રયાસ તમને સફળ
જાશે. કચ્છી બાણામાં પુસ્તકો જાપાયાથી તેમાં જે જે સાહિત્ય છે
તે પણ તે દ્વારા બહાર આવી શકશે. માટે આ પુસ્તકને આશ્રય
માપવામાં કચ્છી પ્રદર્યો અવશ્ય મદદ કરશે એ પ્રાર્થના છે.

મિતિ માગસર સુદ ૭ શનિ સં. ૧૯૭૬.

(સહી) મુગટરાએ લવાનીશંકર,

૩. એ. ઇન્સ્પેક્ટર કચ્છ.

અભિપ્રાયો:—રા. રા. શ્રી દરબારી પ્રેસના મેનેજર અને અંગ્રેજી
હાઈસ્કૂલના પર્સિયન ટીચર સાહેબ તરફથી:—

શ્રી કચ્છ જુબના રહેવાસી ડા. નારાયણજી તુલસીદાસ જ્યોત્સ્ના-
પોત્રા આજ લાંબા સમયથી મારા સહવાસમાં છે તેઓ શૈક્ષકચુદ્ધિ-
વાળા, બહુશ્રુત અને સાહિત્યના પ્રેમી છે. હાલ તેમણે કચ્છી લિપિ
ઉપજાવી છે તેનું મૂળ ૐ હૈ તેમાંથી બધા અક્ષરો કઢાડ્યા છે. અ-

ક્ષરની આ રચનામાં તેમનો ખુદ્ધિ વિશ્વાસ સ્પષ્ટ છે. કચ્છી સાહિત્ય તેની લિપિ ન હોવાથી અધારામાં છે તે તેની લિપિ થવાથી ઉન્નતી તથા પ્રસિદ્ધિમાં આવશે અને પ્રસ્તુત ઠકરનો આ શ્રમ સૌને લાભ-દાયક વશે એવી આશા છે.

કચ્છ જુન-તા. ૧૨-૧૦-૧૯

(સહી) મહેતા કચરા મંગળજી.

અભિપ્રાય—બી.બી.

૨૬ ઠા. નારાયણજી તુલસીદાસ જોગનપોત્રા કચ્છી ભાષામાં સાઈ સાહિત્ય છે પણ તેની લિપિ ન હોવાથી તે અધારામાં છે તે પ્રસિદ્ધિમાં આવવા તમેએ કચ્છી ભાષાના અક્ષરો આમાંથી ઉપભવી કચ્છી લિપિ તૈયાર કરી છે અને તે શુદ્ધ લખવા વાંચવાનું સાધન તમેએ આ બોક્ષરણ રચી પુરૂં પાડ્યું છે. તમારો આ પ્રયત્ન સ્તુતિ પાત્ર અને સર્જન થાય એવી આશા રાખું છું. આ બોક્ષરણ મેં વાંચ્યું છે.

કચ્છ જુન માગસર સુદિ ૭ શનીવાર સં. ૧૯૭૬

(સહી) મહેતા કચરા મંગળજી.

અભિપ્રાય—

બી. ઠા. નારાયણજી તુલસીદાસ જોગનપોત્રા જેઓને ઘણા વર્ષો થયા પરીચય હોતાં સારી રીતે જાણું તેમને દરેક વિદ્યા વિષયના અંગે લખવા સમ્રેમ ધણેજ સોખ છે જેથી તેમણે ત્રણેક અંગે જાણી બહાર પાડેલા છે. હાલે શ્રી કચ્છી ભાષાની લિપિ લખી બોક્ષર

(પ્રજ્ઞવ) માં અતી શ્રમ વેઠી મેળવી આપી છે તેથી મને તમામ સંતોષ થયો છે. તેઓ શ્રી કચ્છી ભાષાનું બાકરણ લખી તૈયાર કરવા પરીશ્રમ કરે છે તેમણે આ કચ્છી ભાષાની ઉન્નતીમાં સારી સેવા બજાવી છે એવા ઉત્સાહી ઉપયોગી ખંતવાળાને ધન્યવાદ ધટે છે.

તા. ૮-૧૦-૧૯. આશ્વીન શુદ્ધ ૧૪ બુધ સં. ૧૯૭૬

(સહી) બાંરોટ હમીરદાન પચાણુજી.

દરબારી વજબાષા પાઠશાળાના ઈ. શિક્ષક.

અનુક્રમણિકા.

વિષય.	ક્રમ.
અથ શ્રી મંગળાચરણ.	૧
શ્રી કચ્છી લિપિની ઉત્પત્તિ વિષે.	૨
શ્રી કચ્છી, ગુજરાતી (ખોલ્હામાં) અક્ષરો, અંકો સમજીતી સાથે.	૩
ભાષા.	૫
વ્યાખ્યા.	૧૦
વ્યાકરણના ચાર ભાગ.	૧૧
અખર=અક્ષર.	૧૨
સખધ=શબ્દ.	૧૩
વાચક=વાક્ય.	૧૪
અખર વિચાર=અક્ષર વિચાર.... ..	૧૫
સખધ વિચાર=શબ્દ વિચાર.	૧૬
વાચક વિચાર=વાક્ય વિચાર.	૧૭
અખરેન્ન બ ભાગ=અક્ષરોના બે ભાગ.	૧૮
મૂરઅખર=મૂળાક્ષરો.	૧૯
સ્વર છતરે કુરો ?=સ્વર એટલે શું ?	૨૦
વ્યંજન છતરે કુરો ?=વ્યંજન એટલે શું ?... ..	૨૧
સ્વર.	૨૨
વ્યંજન.	૨૩
અખરેન્ન ઠેકાણા=અક્ષરોના સ્થાન.	૨૪

શબ્દ વિચાર.

સમધન ભાગ=શબ્દના ભાગ. ...	...	...	૨૫
નાં=નામ. ...	...	...	૨૬
પ્રાણીનાં નામ. ...	...	...	૨૭
પદાર્થનાં નામ. ...	...	...	૨૮
રંગનાં નામ. ...	...	...	૨૯
વનસ્પતિનાં નામ. ...	...	...	૩૦
કુદરતી ચીજોનાં નામ. ...	...	...	૩૧
ધાન્યનાં નામ. ...	...	...	૩૨
ફળમેવાનાં નામ. ...	...	...	૩૩
કંદમૂળનાં નામ. ...	...	...	૩૪
બીજાં શાકનાં નામ. ...	...	...	૩૫
મસાલાનાં નામ. ...	...	...	૩૬
લુગડાંનાં નામ. ...	...	...	૩૭
શરીરના અવયવોનાં નામ. ...	...	...	૩૮
કુટુંબીયોનાં નામ. ...	...	...	૩૯
રસોષનાં નામ. ...	...	...	૪૦
મિઠાઈનાં નામ. ...	...	...	૪૧
બાર માસના નામ. ...	...	...	૪૨
સાત વારનાં નામ. ...	...	...	૪૩
બાર માસના આવડા તેહેવારો....	...	...	૪૪
ત્રાંબા પીતળનાં વાસણોનાં નામ. ...	...	...	૪૫
માઠીનાં વાસણોનાં નામ. ...	...	...	૪૬

સર્વનામ,	...	...	...	૪૭
વિશેષણ,	...	...	...	૪૮
રૂપ બતાવે છે તે.	...	...	...	૪૯
રંગ બતાવે છે તે.	...	...	...	૫૦
સ્વાદ બતાવે છે તે.	...	...	...	૫૧
વાસ બતાવે છે તે.	...	...	...	૫૨
સંખ્યા બતાવનાર.	...	...	...	૫૩
અનુક્રમ બતાવનાર.	...	...	...	૫૪
ક્રિયાપદ.	...	...	...	૫૫
કૃદંત.	...	...	...	૫૬
વિધિ વર્તમાન કૃદંત.	...	...	...	૫૭
ભવિષ્ય કૃદંત.	...	...	...	૫૮
ભૂત કૃદંત.	...	...	...	૫૯
અવ્યય.	...	...	...	૬૦
અવ્યયના પ્રકાર.	...	...	...	૬૧
ઉચ્ચાન્વયી અવ્યય.	...	...	...	૬૨
ઉચ્ચાન્વયી અવ્યયના દાખલા.	...	...	...	૬૩
કેવળપ્રયોગી અવ્યય.	...	...	...	૬૪
શબ્દપ્રયોગી અવ્યય	...	...	...	૬૫
શબ્દપ્રયોગી અવ્યયના દાખલા.	...	...	...	૬૬
ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય.	...	...	...	૬૭
વખત બતાવનાર અવ્યય.	...	...	...	૬૮
ઠેકાણું બતાવનાર અવ્યય.	...	...	...	૬૯

રીત બતાવનાર અવ્યય.	...	...	...	૭૦
નકાર બતાવનાર અવ્યય.	...	...	...	૭૧
બીજા અવ્યય.	...	...	...	૭૨

જાતિ વિષે.

જાતિ.	...	...	...	૭૩
નરજાતિ.	...	...	...	૭૪
નારિજાતિ.	...	...	...	૭૫
નાન્યતરજાતિ વિષે.	...	...	...	૭૬
નાન્યતરજાતિના શબ્દો નારિજાતિમાં આવે છે તે વિષે...	...	...	...	૭૭

વચન વિષે.

વચન.	...	...	...	૭૮થી૮૪
વિભક્તિ વિષે.	...	...	...	૮૫થી૮૯

સર્વનામ.

ચેહેલો પુરુષ સર્વનામ હું=(આંઉં.)નાં ૩૫....	...	...	૮૦
બીજે ૩૫ે બહુવચન-આપણુ (પાણુ)નાં ૩૫. ...	...	...	૮૧
બીજો પુરુષ તું અથવા તેનાં ૩૫. ...	...	...	૮૨
ત્રીજો પુરુષ તે=(ઉં)નાં ૩૫. ...	...	...	૮૩
ચોતે=પિંડનાં ૩૫. ...	...	...	૮૪
ઠાણુ=કેરનાં ૩૫. ...	...	...	૮૫
નામનાં ૩૫-નરજાતિ જેને છેડે ઓ હોય છે.	...	...	૮૬
નારિજાતિ જેને છેડે ઇ હોય છે, તેનાં ૩૫. ...	...	...	૮૭
નરજાતિ જેને છેડે ઉં હોય છે. જેમકે-સાહુ=ધકું, ...	...	...	૮૮

વિભક્તિનાં પ્રત્યય લગાડેલાં ઉદાહરણ અ....	...	૯૯
પી ધાતુ મૂળભેદ, સકર્મક ક્રિયાપદ અને વર્તમાનકાળનાં રૂપ. ૧૦૦		
નારીજાતિનાં રૂપ. ...	...	૧૦૧
અનિયમિત વર્તમાનકાળ નર તથા નારીજાતિનાં રૂપ. ...	...	૧૦૨
વિધિ વર્તમાનકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૦૩
ભૂતકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૦૪
અનિયમિત ભૂતકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૦૫
સકેત ભૂતકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૦૬
અવિષ્યકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૦૭
ઉપરના ક્રિયાપદનાં નારીજાતિનાં રૂપ. ...	...	૧૦૮
જા ધાતુ, મૂળભેદ, સકર્મક ક્રિયાપદ, અને વર્તમાન કાળનાં રૂપ ૧૦૯		
ઉપરના કાળનું નારીજાતિનું રૂપ. ...	...	૧૧૦
અનિયમિત વર્તમાનકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૧૧
વિધિ વર્તમાનકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૧૨
ભૂતકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૧૩
અનિયમિત ભૂતકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૧૪
ભૂત વર્તમાનકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૧૫
અવિષ્યકાળનાં રૂપ. ...	...	૧૧૬
ઉપરના કાળનું નારીજાતિનું રૂપ. ...	...	૧૧૭
વિરામચિન્હ=વેસામે આધેત્યું નિસાત્યું ...	...	૧૧૮

(૧૭)

શ્રી કચ્છી ભાષામાં ઉપદેશ વિગેરે આપત, રસિક દોદરા,
કાફીઓ વિગેરે રાગમાં:— ... ..

સવારમાં વેહેલા ઉઠવા વિષે. ૧૧૯

શ્રી કચ્છી કાફી ૧ લી “ મિઠડારે આંકે સચીજ ચાંતોઆંઉ”... ૧૨૦

રાગ કાફી ૨ જી—“વિઠા અયો આંઈ વિચારમે.” ... ૧૨૧

રાગ કાફી ૩ જી—“સવાર સાંજી અને સુઝેડીમે.” ... ૧૨૨

રાગ કાફી ૪ થી—“આંકે ખમાંની રાખેંગાર” એ રાગની. ૧૨૩

“ શ્રી કચ્છી લિપિ અને વ્યાકરણ ” નું પુરતક ૧ પહેલું રસિક
કાફીઓ સાથે સમાપ્ત,

પુરો થયો.

જાણુતા જ્ઞેગ હકીકત વિષે વધારો.

૧ આ પ્રંથકારન પિછાણુ વિગેરે વિષે. પૃષ્ઠ ૩૭

૨ આ પ્રંથકાર તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલા તથા થવાનાં પ્રંથો. ૫૨

૩ શ્રી અગાઉથી આશ્રય દાતાઓના નામો.

૪ મહાત્મા શ્રીજીઓની દવાની જાહેર ખબર. ૫૪

શ્રી કચ્છી લિપિ વિષે:-

પ્રકરણ ૧ લું.

શ્રી મંગળાચરણ પ્રારંભ.

શ્રી સરસ્વતી દેવીકે નમાંતો=શ્રી સરસ્વતી દેવીને નમુ'છું.

પ્રાર્થના-દોહરો.

માતા સરસ્વતિ દેવિકે, નમાં નીમસે' રોજ;
કચ્છી લિપો લખજીસાય, ડયો મતીજી મોજ. ૧

દોહરો.

આંકે નમાં ઝંકારકે, જુકો મિથીજે મૂર;
માતાજી મેરસે', લખમ પાલિજે પૂર. ૧

કચ્છી લિપિ લખી નાર્યો, સેલી થાધી સેજ,
બ્યાકરણ જે વિચારસે', થાધી બુદ્ધિજે તેજ. ૨

સાવાર્થ:-માતા સરસ્વતિ દેવીને રોજ નિમમથી નમુ'છું.
(માટે) કચ્છી લિપી લખવા સાર બુદ્ધિની મોજ આપો. ૧

ભાવાર્થ:—દોહરા, હું ઝંકારને નમું છું. જે સધળાનો મૂળ છે,
માતાજીની મેહેરથી, પાણીના પુર (માફક) લખી, ૧
કચ્છી લિપિ લખી જૂઓ! (લખવામાં) સેજ સહેલી થશે,
(વળી) વ્યાકરણના વિચારથી, બુદ્ધિનો તેજ (વધારો) થશે. ૨
છતિ મંગળાચરણ સમાપ્ત.

(૨) શ્રી કચ્છી લિપિની ઉત્પતિ વિષે:—

શ્રી ભગવાને ગીતાજીના અધ્યાયમાં ઝં (પ્રજ્ઞા) ને પોતાનું
સ્વરૂપ કહેલું છે. એટલે તેમાંથી શ્રી કચ્છો લિપિ સ્વર અને વ્યં-
જન રૂપે ૪૬ અક્ષરો લખાયા. અને જોડાક્ષરો, અંકો વિગેરે કેમ
લખવા તે આ સામે ઝીંકો ખસોઠથી છાપેલા છે તેથી સ્પષ્ટ સમજશે.

ખસોઠમાં છાપેલા અક્ષરોની સમજૂતી.

શ્રી ગુજરાતીમાં ઋ, ઋ, લૃ આ અક્ષરો લખવામાં આવે છે.
પણ શ્રી કચ્છી ભાષા લખવામાં તેની જરૂર પડતી નથી. અને ૧ રસ્વ
દીર્ઘ ગુજરાતી પ્રમાણેજ લખાય છે.

૧ શ્રી કચ્છીમાં ' ગ્ ' આ ત્રીજા અક્ષરનો ઉચ્ચાર કંઠના મધ્ય
ભાગમાંથી થાય છે. જેમકે;—ગા=ગાય. આ અક્ષર ગુજરાતીમાં નથી.
જેથી નીચે ટપકું મૂકીને સંજ્ઞા બતાવી છે.

૨ ' ઙ ' આ છઠ્ઠો અક્ષર જોકે ગુજરાતીમાં તેને મળતા ઉચ્ચારનો
લગભગ છે. પણ બરાબર તો નથીજ. કેમકે;—મગને કચ્છીમાં મુંડું
કહે છે.

૩ 'ચ' આ સાતમા અક્ષરનો ઉચ્ચાર કચ્છીમાં કોષ્ઠ ઠેકાણે 'ઙ' થાય છે. જેમકે;—કુંચીને=કુંઝી, માંચીને=માંઝી વિગેરે.

૪ 'જ.' આ નવમો અક્ષર ગુજરાતીમાં નથી. જ.મ=જમ.

૫ 'ઙ.' આ પારમો અક્ષર લગભગ તાલુરવાની છે. જેમકે;—તરસને કચ્છીમાં 'ઉઙ' કહે છે. પણ તે ગુજરાતીમાં બરાબર લ. ખાય નહિં.

૬ 'ડ.' આ સોળમાં અક્ષરનો ઉચ્ચાર મૂર્ધસ્થાનમાંથી થાય છે. જેમકે;—ગોળનો=ગુડ ગોલાય છે.

૭ ગુજરાતીમાં 'ડ' આ અક્ષરના ઉચ્ચારણ બે રીતે થઈ શકે છે. પણ કચ્છીમાં બંને અક્ષરો જુદા છે.

૮ ગુજરાતીમાં 'દ' આ અક્ષર દન્તસ્થાની છે. પણ તેનો ઉચ્ચાર કચ્છીમાં છે જ નહીં. તે ઠેકાણે કોષ્ઠવાર 'ડ' આવે છે ને કોષ્ઠવાર 'ધ' આવે છે. જેમકે; ગુજરાતીમાં 'દુઃખ' ને બદલે કચ્છીમાં 'ડુખ' ને 'મદદ' ને બદલે 'મધધ' બોલાય છે.

૯ 'ળ' આ અક્ષરને બદલે શ્રી કચ્છી બોલીમાં ર, ડ, લ, ઉચ્ચાર થાય છે. જેમકે;—માળને બદલે માર, ઘાળનો=ધાર, ગોળનો=ગુડ, મેળનો મેડ, બાળકનો=બાલક વિગેરે ઉચ્ચારો થાય છે.

૧૦ 'ક્ષ' આ અક્ષર ક્ષ તથા પૂ મળીને થાય છે, પણ શ્રી કચ્છી બાષામાં એ અક્ષરને બદલે 'ખ' વપરાય છે. જેમકે—'લક્ષ' નો 'લખ' ને 'ક્ષમા' નો 'ખમા' વિગેરે.

૧૧ 'ઝ' આ અક્ષર ઝ તથા જૂ મળીને થાય છે, અને તેથી કચ્છી અક્ષરોમાં છેલ્લે ૩૭ મો લખેલ છે. ઉચ્ચાર બરાબર છે. બાકી

ઉપર લખેલા ઉચ્ચાર કચ્છી બોલનાર સાધારણ બોલેલા પાસેથી પણ સમ-જવાથી તરત આવડશે. અને બાપા બોલતી તથા લખતી સેહેલી થઇ પડશે.

૧૨ જોડાઅક્ષરો ગુજરાતીની માફકજ જોડાય છે. તે યોગમાં સ્પષ્ટ લખેલા છે.

૧૩ વળી અંદા ગુજરાતી અંદા ઉપર લખેલા છે તે પ્રમાણે લખવા.

૧૪ શ્રી કચ્છી બોલીમાં આનાક્ષરી=(અનાખડી) ની=પાડ નીચે પ્રમાણે સેવામાં આવે છે:—

ક, કે કીન ક, ક, કે કાનો કા, કિ, કકે રસ્વે કિ, કી, કકે દી.
કીંઈ કી, કકુ, કકે રસ્વે કુ, કૂ, કે, દીજેકે કૂ, કે કકે હિકડો મંતર કે,
કે, કકે અમંતર, કે, કો, કકે કાનોમંતર કો, કો, કકે કાનો અ મંતર
કો, કં, કકે મથે મીઠો કં, કઃ, કકે પુડિયાં અમિંઠા કઃ

ઉપર પ્રમાણે આનાક્ષરીની ખ, ગુ વિગેરે અક્ષરોની પણ પાઠ સેવી જોઈએ.

શ્રી કચ્છી લિપિ વિષે પ્રકરણ પહેલું સંપૂર્ણ

પ્રકરણ ૨ જી.

શ્રી કચ્છી ભાષાના વ્યાકરણ વિષે.

૯. ભાષા^૧=(ભાષ્યા) ક્ષત્રે જીકો ચોખે ઉચારેસે માહુ પિંદજે મનજો ભાવ ખેંએ કેં કે ગાણાય (સુણાય) તો, તેં કે ભાષા=ભાષ્યા ચોન્ટા=ભાષા એટલે જે ચોખ્યા ઉચાર વડે માણસો પોતાના મનનો ભાવ ખીજ કોષ્ટને જણાવે છે, તેને ભાષા કહે છે.

૧૦ વ્યાખ્યા:—દિન વ્યાકરણ મ્યાંથી ઇ ખપર તીપે, ત ખોડી સેં કો ગાલાકજે? અંત લિખજે. =આ વ્યાકરણમાંથી એ ખખ પડે છે કે;—ભાષા સરખી કેમ ખોલવી? અને લખવી.

૧૧. દિન વ્યાકરણના ચાર ભાગ વિધવાને કયાએન. ૧ અખર વિચાર; ૨ સખધ વિચાર. ૩ વાક્ય (વાગેક) વિચાર અને ૪ કવિતા વિચાર. પણ દિનમેં તાં ત્રીભાગે જે કયાન કે મેં આયો આય. =આ વ્યાકરણના ચાર ભાગ વિદ્વાનોએ કરેલા છે. ૧ અક્ષર વિચાર. ૨ શબ્દ વિચાર. ૩ વાક્ય વિચાર. અને કવિતા વિચાર. પણ આં તો ત્રણ ભાગનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે.

૧૨ અખર:—પાણ જીકો મોમ્યાંથી જીધા જીધા અને ટુંકા ટુંકા ઉચાર (વાયક=વાક્ય) જિખ, ગણો, તાર, ડંધ અને ચપેંજી

૧. ભાષા એ શબ્દ કચ્છીમાં સુધરેલા (કળવાયેલા) લોકો ખોલે છે. ખીજ જે અભણ (વખર કળવાયેલા) (ભાષ્યા) શબ્દ વાપરે છે. માટે અમારી માન્યતા પ્રમાણે ભાષ્યા શબ્દજ ખરો છે.

મધ્યમે' બોલોતા, તે'કે અખર ચોન્તા.=આપણે જે મોહોડેથી જુદા જુદા અને ટુંકા ટુંકા ઉચ્ચારો જાન, ગળું, તાળવું, હાંત અને હોઠની મદદથી બોલિયે છિયે, તેને અક્ષર કહે છે.

૧૩ સખધ:—હિકડો ક વધુ અખર બેડેયેથી કીપણ અરથ (મતલબ) સમજાવે, તે'કે સખધ ચોન્તા.=એકકે વધારે અક્ષર મળ્યાથી કાંઈ પણ અર્થ સમજાય તો તેને શબ્દ કહે છે.

૧૪ વાયક=વાક્ય:—હિકડો ક વધારે સખધ મિલેથી કીપણ અરથ સમજાવે, ત તે'કે વાયક=વાક્ય ચોન્તા.=એક કે વધારે શબ્દ મળ્યાથી કાંઈ પણ અર્થ સમજાય તો તેને વાક્ય કહે છે.

૧૫ અખર વિચાર=અક્ષર વિચાર:—ભાષામેં અખર કિતરા ઐન ? સે કેડી રીતસેં લખા જેન્તા ? અને સે કે'કે' ઠેકાણેથી બોલા જેન્તા ? તિન જ્ઞાન કે અખર વિચાર ચોન્તા=ભાષામાં અક્ષર કેટલા છે ? અને તેઓ કયે કયે ઠેકાણેથી બોલાય છે ? તેના જ્ઞાનને અક્ષર વિચાર કહે છે.

૧૬ સખધ વિચાર=શબ્દ વિચાર:—સખધજ વરગ અને તેંજ જુદા જુદા રૂપ થીન્તા, તે'કે સખધ વિચાર ચોન્તા=શબ્દના વર્ગો અને તેઓનાં જુદાં જુદાં રૂપો થાય છે, તેને શબ્દ વિચાર કહે છે.

૧૭ વાયક વિચાર=વાક્ય વિચાર:—સખધ જોડવેને (કાએને) વાક્ય બનાવણું, તે'કે વાક્ય વિચાર. ચોન્તા=શબ્દ જોડવીને વાક્ય બનાવણું, તેને વાક્ય વિચાર કહે છે.

૧૮ અખરેંજ બે ભાગ ઐન=મૂર અખર અને જોડેલ અખર=અક્ષરોના બે ભાગ છે. મુળાઅક્ષરો અને જોડાઅક્ષરો.

૧૯ મુળઅખર બીંરીતેન ઐન. સ્વર અને વ્યંજન=મુળા અક્ષર બે પ્રકારના છે. સ્વર અને વ્યંજન.

૨૦ સ્વર:—જીની અખરેં જો ઉચાર બેં અખરેંજી મધધ વગર થીએ તો, તેંકે સ્વર ચોનતા=સ્વર જે અક્ષરોનો ઉચાર બીજા અક્ષરોની મદદ વિના થઈ શકે છે, તેને સ્વર કહે છે.

૨૧ વ્યંજન જિનીં અખરેંજી ઉચાર સ્વરેંજી મધધ વગર થીન નતા, તેંકે વ્યંજન ચોનતા=વ્યંજન જે અક્ષરોના ઉચાર સ્વરોની સહાયતા વિના થતા નથી, તેને વ્યંજન કહે છે.

૨૨ સ્વર અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, એ, ઐ, ઓ, ઔ, અં, અઃ ઇનીં સ્વરેં મેં અ, ઈ, ઉ, સ્વર ઇતરે બોલેમેં ટુંકા ઐન અને બાકીંજી મિડે દીર્ઘ ઇતરેમાં ઐન=સ્વર (ઉપર પ્રમાણેના) એ સ્વરોમાં અ, ઈ, ઉ, સ્વર એટલે બોલવામાં ટુંકા છે, બાકીના બધા દીર્ઘ એટલે લાંબા છે.

૨૩ વ્યંજન:—ક, ખ, ગ, ઙ, ઘ, ઙ, ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, ટ, ઠ, ડ, ઢ, ઢ, ણ, ત, થ, દ, ધ, ન, પ, ફ, બ, ભ, મ, ય, ર, લ, વ, શ, ષ, સ, હ.

૨૪ અખરેંજી ઠેકાણા:—અખર મોજે જિન બાગમ્યાંથી બોલાજેનતા, તેંજી ઠેકાણા હેઠ લખ્યા ઐન=અક્ષરો મ્હોડાના જે બાગમ્યાંથી બોલાય છે, તેના સ્થાન નીચે લખ્યા છે:—

૧. ગણેમ્યાંથી=કંઠસ્થાની:—ક, ખ, ગ, ઙ, ઘ, ઙ, અ, આ

૨. તાડમ્યાંથી=તાલુસ્થાની:—ચ, છ, જ, ઝ, ઞ, ષ, ષ, ઇ, ઈ.

૩. મૂરસ્થાની મુવસ્થાની:—૮, ઠ, ડ, ડ, ઢ, ણ, ર, ષ.
 ૪. ડંધેમ્યાંથી=દંતસ્થાની:—ત, થ, દ, ધ, ન, ળ, સ.
 ૫. ચપેમ્યાંથી=ઓષ્ઠસ્થાની:—પ, ફ, બ, ભ, મ, ઉ, ઊ.
 ૬. ગણેને તાડળે ઠેકાણેથી=કંઠ તાળવ્યસ્થાની:—એ, ઐ.
 ૭. ગણે અને ચપેમ્યાંથી=કંઠ એષ્ઠસ્થાની:—ઓ, ઓ.
 ૮. ડંધ અને ચપેમ્યાંથી=દંતૌષ્ઠસ્થાની:—વ.

સમઘ=શબ્દ વિચાર.

૨૫ સમઘન ભાગ:—શ્રી કચ્છી ભોલીમે સમઘન પંજ ભાગ થી સમેન્તા=શ્રી કચ્છી ભાષાનાં શબ્દના પાંચ વર્ગ થઈ શકે છે.

૧ નાં=નામ, ૨ નાં અપલે=સર્વનામ, ૩ વસેપણુ=વિશેષણ, ૪ ક્રિયાપદ=ક્રિયાપદ. ૫ અવ્યય=અવ્યય.

૧ નામ વિષે.

૨૬ નાં=નામ:—ધત્રે પ્રાણી, શયું (પધારથ). વનસ્પતિ, ગોઠ વગેરે=નામ:—એટલે પ્રાણી, પદાર્થ, વનસ્થિતિ. ગામ વગેરે.

૨૭ પ્રાણીનાં નામ:—માડુ=નાણુસ, આવડી=ચાવડી, ગોં=ચાવ, મે=મેંસ ઉઠ=ઉંઠ, ઢગો=પળદ વગેરે.

૨૮ પદાર્થનાં નામ:—ખીર=દૂધ, ખન=ખંદ, સકર=શાકર, જાવ=જાસ, મખણુ=માખણુ, હે=હીં, મિટ્ટો=મીઠું, હીયો=હીવો, કા-સાડી=કંડનાનણો, સુક=મોચ વગેરે.

૨૯ રંગનાં નામ:—રતો=રાતો, પીરો=પીળો, કારો=કાળો, ઘોરો=ઘોળો, (અથવા અછો) નીલો=લીલો, કાચરચિત્રો=કાચરચિતરં, આસમાની=આસમાની વગેરે.

૩૦ વનસ્પતિનાં નામ:—પિપર=પીપળો, નિમ=લીંબડો,

અક્ર=આક્રડો, ખેર=ખેરડી. આમરી=આંખલી, કંઠો=ખીજડો, આમેં=આંખો વગેરે.

૩૧ કુદરતી ચીજોનાં નામ:—મીં=વરસાદ, ટાંઠો=અમિ, વા=પવન, સિજ્જ=સુરજ, ચંધર=ચંદ્ર, વિજ્જ=વીજળી, સો=ટાઠ, વડર=વાદળો, આકાસ=આકાસ વગેરે.

૩૨ ધાન્યનાં નામ:—(ધાંધ) ગેઉં યાને ગંવ=ધઉં, બાજર=માજરો. મુંડ=મગ, ઉડધ=અડધ, કોએડ=મઠ, નાંગલી=નામલી, જીવાર=જર વગેરે.

૩૩ ફળ-મેવાનાં નામ:—મધામ=મદામ, ધાખ=દાક્ષ, ખેર=ખેર, કાકાચિમડ=પોપેયું, લીંમું=લીંબુ, ઝાંદર=જમદગ વગેરે.

૩૪ કંદમુગનાં નામ:—ગજ્જર=માજર, (પિતાઈ) લાવરી, ગજ્જર=રતાણુ માજર, મુરી=મુળા, ભટાટા=ખટ્ટા વગેરે.

૩૫ બીજાં શાકનાં નામ:—ત્રીસોડી=તુરિયાં, લીંગણા=વં-ત્યાક, ભીંઠા=ભીંડા, ચિમડ=ચીમડાં, કારીંગો=તરચુચ વગેરે,

૩૬ મસાલા-ડવેજના નામ:—મિરચું=મરચાં, ત્રાણા=ધાણા, હૈધર=હાદર, જીરો=જીરું, વધાણી=હીંગ વગેરે.

૩૭ લુગડાંનાં નામ:—કિડિયે=અંગરખું, આમો=પહેરાણુ, સુથણ=(ગેંણી) હજર, પાગ=પાપડાં, પુતારો અથવા ગંધી=ઝોઢણી, કપડો=કાપડું વગેરે.

૩૮ શરીરના અવયવોનાં નામ:—મથો=માથું. કન=કાન, અખયું=આંખો, (એક વચનમાં અખખ), નક્ર=નાક. મોં=મોહોડું, ચપ=હોઠ, દંધ=દંત વગેરે.

૩૯ કુંટુંખીયોનાં નામ:—મા=મા, પે=પાપ, અથવા અધા, બાવા, બા=ભાઈ, ભેણુ=ભેન, બાપડી=ભી, (બહુ વચનમાં બાપડયું) ધરતી ભીને વડે, નો=છોકરાની ભી. સસ=સાસુ, ગભરૂ=બાળક, કાકા=કાકા, મામા=મામા વગેરે.

૪૦ રસોઈનાં નામ:—માનીં=રોટલો કે રોટલી, ખિચડી, ખીચડી, લડું=લાડુ, લપે=લાપસી, દાર=દાળ, રબ્બ=રાબ્બ વગેરે.

૪૧ મિઠાઈનાં નામ:—જલેબી=જલેબી, મેનચાર=મેનચાળ, સાટા=સાટા વગેરે.

૪૨ બાર માસનાં નામ:—આસાડ=અસાડ, આણ=આવણુ, ભમ્મે=ભાદરવો, અસુ=આસુ, કત્તી=કારતક, નારી=માગસર, પો=પોસ, મા=મહા, ફગણુ=ફાગણ, ચેતર=ચૈત્ર, વૈસાખ=વૈશાખ, જોટ=જોડ.

૪૩ સાત વારનાં નામ:—આતવાર=રવિવાર, સોમવાર=સોમવાર, મંગલવાર=મોમવાર, બુધવાર=બુધવાર, ભેસપતવાર=ગુરવાર, સુકરવાર=સુક્રવાર, છનીવાર=(છજીછરવાર) શનિવાર.

૪૪ બાર માસમાં આવતા તેહેવારોનાં નામ:—વિજયાડસમ=વિજયાદશમ, ધણુતેરસ=ધનતેરસ, કારીચોડસ=કાળોચૈાદશ, ડીઆરી=દીવાળી, હોરી=હુતાસની=હોળી, રામનામી=રામનવમી, ડીચાસો=દીવાસા, ગોકલ્લઆઠમ=ગોકુળઅષ્ટમી વગેરે.

૪૫ ત્રાંખા પીતળના વાસણોનાં નામ:—હાઠો=દાડો, કરસો=કળસો, કરસિયો=કળસિયો, ટખુડી=કરસલી=કળસલી, ચારી=ચાળી વગેરે.

૪૬ માટીના વાસણોનાં નામ:—મટ=માટણું, માટી=માટલી, મોરિયો=ધડો, કુંની=હાંડણું, માનૈ=તાવડી, ઢઠણી=ઢાંઠણી વગેરે.

૨ સર્વનામ વિષે.

૪૭ સર્વનામ:—જુકો સખધ નાંજે બધલે અચેતો, તેં કે સર્વનાં ચોન્તા જુક:—જે શખ્દ નામને ઠેકાણે આવે છે, તેને સર્વનામ કહે છે. જેમકે:—આંઉ આવેવારો કુવેસ—હું આવવા વાળો હતો. તું અથવા પિંઢ આવે—તું પોતે આવ્યો. આંઈ=મુકે આં=તમે મને કહ્યું. પોય પાકે સોંજ થાંધો=પછી આપણને સગવડતા થશે. ધ વિશે=તે મથો. ઉ ઉસ્યા=તેઓ ગયા. કેર વેધો ?=કોણુ જશે ? જુકો અચિંધો સેવેંધો=હરકોષ આવશે તે જશે. પિંઢ (અચિંધો) અચિંધો ?=પોતે આવશે વગેરે.

૩ વિશેષણ વિષે.

૪૮ વિશેષણ:—ખેંએં સખધેજે ગુણ, સખ્યા, સવાડ, ડેખાવ વગેરે ડેખાડે તો, તેં કે વિશેષણ ચોન્તા=જુક:—ખીજ શખ્દોના ગુણ, સખ્યા, સ્વાદ, દેખાવ વગેરે દેખાડે છે, તેને વિશેષણ કહે છે. જેમકે:—ડાઓ=ડાહો, ચર્યો=ગાડો, લજવેણો=જેશ્વરમ, ધુઓ=ધુને. જુહડો=ખરાબ, ઠી, ઠીઠી, રજુ, રેજલો=આચાર વગરનો મંદો, નમાલો, ઢીલો, લિલો, લપ્પાડ=અપોચો, સચો=તાચો વગેરે.

૪૯ રૂપ બતાવેછે તે:—જેમ કે:—મંધરો=ઠીંગણો, ધિજો=ધાંજો, વડો=મોરો, પુખ્તો=પોહોળો, ગોર=ગોળ, બસખર, ઠીક=ખરાબર વગેરે.

૫૦ રંગ બતાવે છે તે:—જેમ કે:—સ્તો=લાલ, ધોરો=ધોળો, પીરો=પીળો. મઠડો=માઠડો, અછમઠડો=ટીકેલસાઓ=કેસરીઓ વગેરે.

૫૧ સ્વાદ બતાવે છે તે:—જેમ કે, મઠો=મિઠો, તીખો=ખારો=તીખું, મોરો=મોળો, ખટો=ખાટું વગેરે.

૫૨ વાસ બતાવે છે તે:-જેમ કે:-છટ=દુર્ગંધ, સુગંધ, વગેરે.

૫૩ સંખ્યા બતાવનાર તે-જેમ કે:-(હકડો, બ, ત્રે, ચાર, પંચ, છ, સત, અઠ, નેાં, ડો=એક, બે, ત્રણ વગેરે.

૫૪ અનુક્રમ બતાવનાર જેમ કે:-પેલો, બ્યો, ત્ર્યો, ચોથો, પંચકો, છઠ્ઠો, સત્તો, અઠાં, નેાંક, ડોક. વગેરે.

૪ ક્રિયાપદ વિષે

૫૫ ક્રિયાપદ જેમ કે:-ખિલેતો=હસે છે, કુટેતો=કુદે છે, હાલે=તો=ચાલે છે, વિંજ=જ, હલાં?=ચાલું? અચિધોસ=આવીશ, નચે તો=નાચે છે, ભજેતો=નાસે છે. કતેતી (નારિજ્ઞતિ)=કાતે છે, સીમેતો=સીવે છે. (નારીજ્ઞતીમાં સીમેતી) વગેરે.

૫ કૃદંત વિષે.

૫૬ કૃદંતને જ્ઞાત હોય છે. જેમ કે:-વર્તમાન કૃદંત:-લખધો લખતો, લખધી=લખતી, લખધા=લખતા વગેરે.

વિધિ વર્તમાન કૃદંત જેમ કે,-લખણું=લખવું, લખાવું=લખાણું, લખાયો=લખાવાયો વગેરે.

૫૮ લવિષ્ય કૃદંત-જેમ કે લખેજે=લખવાનેા વગેરે.

ભુત કૃદંત-જેમ કે-લિખ્યો=લખ્યો, લિખેલો=લખેલો, લિખેલ=લખેલ, લિખી=લખી વગેરે.

૬ અવ્યય વિષે.

૬૦ અવ્યય જે સમઘ જે રૂપમેં કીં ફેરફાર થીએ નતો. મત્રે તેકેં જાતિ, વિભક્તિ કે વચન લગે નતો, સે સમઘ અવ્યય

આય, અને કિતારે'ક સખધે' જે રૂપમે' ફેરફાર થાયેતો; તપણુ તે'કે અવ્યયમે' લેખેલા ચીન. જિ'ક;—જે શબ્દના રૂપમાં કાંઈ ફેરફાર થતો નથી. એટલે તેને જાતિ, વિભક્તિ કે વચન લાગતું નથી, તે શબ્દ અવ્યય છે. અને ફેટલાક શબ્દોના રૂપમાં ફેરફાર થાય છે. તે પણુ તેમને અવ્યયમાં ગણેલા છે. જેમકે,—હરે', હરે', હરે', હરે', હરે'—ધામે, ધામે, ધામી, ધીમું, ધીમાં વગેરે.

૬૧ અવ્યયના વડા ચાર બેડ થીનતા=અવ્યયના મોટા ચાર બેડ થાય છે;—

૧ ઉચ્ચાન્વયી અવ્યય. ૨ કેવળપ્રયોગીઅવ્યય. ૩ શબ્દયોગીઅવ્યય. ૪ ક્રિયા વિસેપણુ અવ્યય.

૬૨ ઉચ્ચાન્વયી અવ્યય:—૫ સખધ ક ખવાએકકે જોડે તો. જિ'ક;—જે શબ્દ કે ખે વાક્યને જોડે છે. જેમકે;—મું' ઇલાજ કિયે-પણુ, કી' ફામધો ધ્યોન=મે' યતન કર્યો પણુ કાંઈ ફાયદો થયો નહીં. પંજને' પંજ ડો થિન=પાંચને પાંચ દશ થાય. નારાયણુ અને રામણુ આયા એન=નારાયણુ અને રામણુ આગ્યા છે.

૬૩ ઉચ્ચાન્વયી અવ્યયના દાખલા:—ત=તથા, અથવા, વા, અને, ને. ક=કે, જે. ત=તો. કી'ક=કેમકે. જ=જે. લાય=ભાટે, વાસ્તે. ઇત્રે=એટલે. કીજ=કેમજે. તપણુ=તોપણુ, તથાપિ. નકાં, નકર, પણુ, રખે, રખેને. કડે'ક=કદાચ. કેની'ક=કદાચિત્. વરી=વળી વગેરે.

૬૪ કેવળપ્રયોગી અવ્યય:—જડે' મનમાંથી હિરખ, સોક, નવાઈ, ડુઃખ, શિટકાર, અને અજબજા સખધ હેકડેધમણુટ મોલા જોનતા, તડે'ઉંની સખધેકે કેવળપ્રયોગી અવ્યય ચોનતા. જિ'ક;—

વા ! = વાહ ! અરે ! ઓય ! ઓહો ! અરેરે ! = અડેડે ! આહાહા અરે = અડે !
 ઓય રે ! રે ! હાય ! હાય હાય ! ઓ ! છુ ! છી ! વોય ! વોયડે =
 વોયરે ! કા ! = કાં ! માઠ = યુપ ! ખિસ = ખસ ! બલા ! વાવા = વાહવહ !
 સચે = ખરે ! સચાસચ ! = ખરેખરા પોષસ ! બઘે = બઘે ! છાભાસ ! =
 સામાસ ! ધનધન ! ધન્ય ધન્ય ! ઠીક ! = વાર ! પર્ચા ! = દુર ! બસ !
 બસ ! હૈયો ! - હાંઈ ! હિતે ! અથવા હિતા = અહિંયા ! બસબસ ! = બસ
 બસ ! વગેરે (આમાં ધણી શબ્દો ગુજરાતી ભાષાને મળતા હોવાથી
 કમલ લખ્યા નથી.

૬૫ શબ્દયોગી અવ્યય :—જુકો અવ્યય સમર્થકે જોડેલા
 કુવેન્તા : અને સે ક્રિયાપદ બેડો સાથ રખેતો, તે ક સખચયોગી
 અવ્યય. ચોન્તા = જે અવ્યય શબ્દને જોડાએલા હોય છે, અને તે
 ક્રિયાપદ સાથે સંબંધ રાખે છે, તેને શબ્દયોગી અવ્યય કહે છે.
 શબ્દયોગી—જે શબ્દને લાગેલો હોય, તે શબ્દ અને શબ્દયોગીની
 વચ્ચે છઠ્ઠી વિભક્તિનો પ્રત્યય અથવા ને પ્રત્યય લાગેલા હોય છે.
 અથવા તે પ્રત્યયનો લોપ હોય છે જેમકે;—જિંક;—મ પિંકને લા બેરો
 આયો = તે પોતાના મામની સાથે આવ્યો. પાટલે વટ ભેખણ પૈ આય
 = પાટલા આગળ કલમ પડેલી છે. લિખે લાય ભેખણ ડયો = લખવાને
 માટે કલમ આપો.

૬૬ શબ્દયોગી અવ્યયના દાખલા :—અગિયા = અગાઉ,
 મિન્ન = અંદર, સોંસરો = ખારપાર, વટોવટ = આસપાસ, વટે = પાસે, મયે =
 ઉપરાંત, વટે = કને, હેક = તીચે, પુઠિયા = પુઠે, પોય = પછી, જીં = પેઠે, વમર =
 વિના, ખાર = બહાર, વચમે = વચ્ચે, બધમે = વતી, વચોવચ = મધ્યે, સામું =
 સનમુખ, સામું = સામા, બેરો = તાથે, વગર = શિવાય, સીખે = સુદાં, હેક =
 હેઠે, હેકળ, કમા = કરતાં, ધનું = વડે, સીખે = સહિત વગેરે.

૬૭ ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય:— જુડે! અવ્યય વખત, ઠેકાણું, રીત ના વતાય અથવા જુડે! સખધ ક્રિયાપદનો ગુણ વતાયતો, ઉન સખધકે ક્રિયાવિશેષણ અવ્યય ચોન્તા=જે અવ્યય વખત, ઠેકાણું, રીત, નકાર બતાવે અથવા જે રૂપ ક્રિયાપદનો ગુણ બતાવે છે, તે શબ્દને ક્રિયા વિશેષણ અવ્યય કહેછે.

૬૮ વખત બતાવનારા ક્રિયાવિશેષણ અવ્યયના દાખલા:— હેર=હમણા, હેવર=આત્યારે, કડે=ક્યારે, જડે=જ્યારે, તડે=ત્યારે, હેવર=તરડાળ, પલમે=પલકમાં, રોજ=હમેશાં, અજ=આજ, કાલ=કાલે, દિનસાલ=એણ, પર=પોહાર, ત્રયોવરે=પરાંર, હેવર=હાલ, કડે=કદિ, વરંધે=વળતી, અઝા=હજી, જલ્દી=તરત, પેલા=પ્રથમ, આખર=અંતે, આખરે, તેડેમે=તેવામાં, પોય=પછી, છેટે=અંતરે, ડાનકી=હમેશાં, રોજ, જાન્યુક, નિત્ય, ડીયાણી=રોજ રોજ, વારંવાર, ફેરાફેરે=ધડીધડી, હૈયા હૈયા=જલ્દી જલ્દી વગેરે.

૬૯ ઠેકાણું બતાવનારા અવ્યયના દાખલા:— તિત=ત્યાં, નિત=જ્યાં, કિત=ક્યાં, વટ=પાસે, ઝોડો=નજીક, લગોલગ=લગભગ, છેટે=દૂર, આધે, વેધળે, પુરિયા=પાછળ, ફૂટે, પછવાડે, મથે=કંચે, ઉંચો, ઈચા. હેક=હેકળ, વચ્ચ=મધ્ય, મિંજ=માંહે, પેલો-પેહેલો, છેલો=છેલ્લો વગેરે.

૭૦ રીત બતાવનારા અવ્યયના દાખલા:— ઈં=આમ, તીં=તોમ, જીં=જોમ, ઠીં=કેમ, હરં=હળવે વગેરે.

૭૧ નકાર બતાવનારા અવ્યયના દાખલા:— મ=ના, નાંય=નથી વગેરે.

૭૨ બીજા અન્યપના કામણા:—જરા=ચોડું, લિખખને, લિખ-
 રક, અપ, સાવથોડો=ત્રમાર, થોડો=થોડું ધણું, બક=જામે=ખ-
 ધક, જરામર=મરામર, બચો=મહું, ખરો=ખરું, ઓછો=ઓછું, નિપી=ન-
 નકી, બેસક=બેસક. જામેકરેને=ધણુંકરીને, ત=તો, હે=એ, ઠીક=ઠીક,
 રવાનો=રવાને, પધરો=પગટ, પેધા, ઉપન, કરેને, ધમધમ=ધમોધમ
 વગેરે.

જાતિવિષે.

૭૩ જાતિ:—શ્રી કચ્છી ભાષા મેં જાતિ=મજા એનં. ૧ નર
 અને ૨ માધા (નારિ) શ્રી કચ્છી ભાષામાં જાતિએજ છે. નરજાતિ
 અને ૨ નારિજાતિ.

૭૪ નરજાતિ:—ધન જાતજ સમધ નરજેજી બોધા જેન્તા.
 અને તે જે છેડે તે ધણેમાગે એા અચેતો. જેકે કેડો લાગેતો, જે
 નરજાતિ આય. જિંક;=એ જાતિના શબ્દો નરની પેડે બોધાય છે.
 અછે તેને છેડે ધણું કરીને એા આવે છે. જેને કેવો લાગે છે, તે
 નરજાતિ છે. જેમકે;—કેડો=કેવો, ઘેટો=પેટો, ઠગો=મગા, સીં=સિંક,
 છોકરો=છોકરો, મોડોડો=મધોડો, ચિત્રો=દીપજો વગેરે.

૭૫ નારિ જાતિ:—જુડો સમધ માધા (નારિ) જેજી બોધા
 જેન્તા, અને જે જે છેડે કેડી=(ઈ) લાગેતી સે માધા જાતિ આય.
 જીંક;=જે શબ્દો સ્ત્રીની પેડે બોધાય છે, અને જેને છેડે કેવી=(ઈ)
 લાગે છે, તે નારિજાતિ છે. જેમકે;—ચોપડી=ચોપડી, ઘોડી=ગોડી,
 ગ્રો=ગાય, તાપી=તાપી, ગોમતી=ગોમતી, તરાસ=તલસાર વગેરે.

૭૬ નાન્યતર જાતિ વિષે:—શ્રી કચ્છી ભાષામે' ધ જાતિ નાંચ પશુ ધન જાતિજ સખધ નરજાતિ જેજ' બોલાજેન્તા. જંક;—શ્રી કચ્છી ભાષામાં એ જાતિ નથી. પશુ એ જાતિના શબ્દો નરજાતિના જેમ બોલાય છે. જેમકે:—ગડો=ગાડું, મોતી=મોતી, છોકરું=છોકરો વગેરે.

૭૭ નાન્યતર જાતિના શબ્દો નારિ જાતિમાં આવે છે. તે વિષે:—વરી, કોય કોય નાન્યતર જાતિના સખધ માધા જાતિમે' પશુ અચેન્તા. જંક;—ખજુર, સોપારી અને જનોધ વગેરે=વળી, કોઈ કોઈ નાન્યતર જાતિના શબ્દો નારિજાતિમાં પશુ આવે છે. જેમકે:—ખજુર, સોપારી અને જનોધ, વગેરે.

વચન વિષે:—

૭૮ વચન:—શ્રી કચ્છીમે' વચન બ એન. ૧ હિકડો વચન અને બૌવચન=શ્રી કચ્છીમાં વચન બે છે. ૧ એક વચન અને બહુવચન.

૭૯ એક વચન બહુ વચન વિષે:—જે' સખધમે' વિડે જેડો હુવે, સે હિકડો વચન અને હિકડે કન્ના વધુ હુવે ધ બૌવચન ચો-વા જેતો=જે શબ્દમાં એકપણું હોય તે એકવચન અને એક કરતાં વધારેપણું હોય તે બહુવચન કહેવાય છે.

૮૦ જે' સખધજે છેડે તે અકાર હુવે તો; તે'જે બૌવચન કણું હુવેત; સખધમે' કી'પણુ ફેરફાર થીએ નતો. જંક;—ગોઆર, બાજર, ધર, જંધર, ફરાર, વગેરે=જે શબ્દને છેડે અકાર હોય છે, તેનું બહુ-વચન કરવું હોય તો, શબ્દમાં કાંઈપણુ ફેરફાર થતો નથી, જેમકે:—અર્થ:—ગોઆર, બાજરો, ધર, ધંટી, ફરાળ વગેરે.

૮૧ જે સમ્બંધને છેડે તે ઇંકાર હુવેત, તેંજો ઐવચન કેળું હુવેત, ઉં અથવા યું લાગેતો. જાંક;—કકરી=કકરીકં. ચૈરૈ=ચૈરૈયું, આયડી=આયડીયું. વગેરે;=જે શબ્દને અંતે ઇંકાર હોય છે, તેનું ઐવચન કરવું હોય તો ઉં અથવા યું લાગે છે. જેમકે;—કીકરી, ગાંડી, ઐરી વગેરે ગુજરાતીમાં અર્થ થાય છે.

૮૨ જે સમ્બંધને છેડે તે એ લાગેતો. તેંજો ઐવચન કેળું હુવેત, ઇ તથા ઉં થીએતો. જાંક;—મે=મેંસ, મેમકં=મેમેં. વગેરે.=જે શબ્દને અંતે એ લાગે છે. તેનું અહુવચન કરવું હોય તો ઇં તથા ઉં લાગે છે. જેમકે;—ઉપર પ્રમાણેજ થાય છે.

૮૩ જે સમ્બંધને છેડે તે ઓ હુવેત, તેંજો ઐવચન ઓ નો સંતર કદી વિજેથી થીએતો. જાંક;—ગડો=ગડા, ડડો=ડડા. સરીઓ=સરીઆ વગેરે=જે શબ્દને છેડે ઓ હોય છે, તેનું અહુવચન ઓનો માત્ર કદી નાંખવાથી થાય છે. જેમ કે;—અર્થ;—ગાડું, દડો, સળીઓ વગેરે.

૮૪ જે સમ્બંધને છેડે તે ઓં હુવેત, તેંજો ઐવચનમેં ઇંઉં લગાએથી થીએતો. જાંક;—ગો=ગોઇકં, પોં=પોંઇકં. વગેરે.=જે શબ્દને છેડે ઓં હોય છે. તેનાં અહુવચનમાં ઇંઉં લગાડવાથી થાય છે. જેમકે;—અર્થ;—ગાય, બકરી, વગેરે થાય છે.

વિભક્તિ વિષે.

૮૫ વિભક્તિ:—હરેક સમ્બંધ હિંકડેં ખેંજો ભેડા જુકો, સંમંધ રખેતો. અને સે સંમંધ જેનું ગાણાયતો તેંકે વિભક્તિ જ પ્રત્યય ઓન્તા=વિભક્તિ દરેક શબ્દ એક બીજાની સાથે જે સંમંધ રાખે છે.

અને તે સંબંધ નથી જણાય છે, તેને વિભક્તિના પ્રત્યય કહે છે.

૮૬ જે સપ્તમેજે જમણી બાજુ ને, એ, મે, વગેરે અ-
ખર અચેન્તા, તેકે પ્રત્યય ચોન્તા=જે શબ્દોની જમણી બાજુ ને,
એ, મેં વગેરે અક્ષરો આવે છે, તેને પ્રત્યય કહે છે.

૮૭ એડી રીતસેં કચ્છી ભાષામેં પણ સત્ત વિભક્તિયું અને
તેં કે જુકો પ્રત્યય લગેન્તા, સે નીચે લખ્યા ઐન=એ રીતે કચ્છી
ભાષામાં પણ સાત વિભક્તિઓ અને તેને જે પ્રત્યય લાગે છે, તે
નીચે લખ્યા છે:—

૧ પહેલીનો પ્રત્યય નથી.

૨ બીજોનો પ્રત્યય કે.

૩ ત્રીજોનો પ્રત્યય એ, (પણ કોઇ વખત પ્રથમ રૂપે રહે છે.)

૪ ચોથીનો પ્રત્યય લાય.

૫ પાંચમીનો પ્રત્યય તું, વખતે થી પણ લાગે છે.

૬ છઠીનો પ્રત્યય જો, જી, જા, અને જાં, થાય છે.

૭ સાતમીનો પ્રત્યય મેં થાય છે.

૮૮ શ્રી ગુજરાતી ભાષામાં:—પહેલી અને બીજીને પ્રત્યય નથી.
ત્રીજોનો એ, વડે, ચોથીનો ને, પાંચમીનો થો, થકો, થકો, થકું,
છઠીનો નો, ની, તું, ના, સાતમીનો પ્રત્યય માં, એ થાય છે.

૮૯ શ્રી કચ્છી ભાષામાં:—૧ આંઉ. ૨ તું. ૩ તો. ૪ ઉ.
૫ આંઈ, ૬ પાણુ-(પિંઠ) અને ૭ કેર વગેરે. ઐન=તેમજ શ્રી
ગુજરાતી ભાષામાં:—૧ હું, ૨ તું, ૩ તે, ૪ આપણુ ૫ આપ
૬ પોતે અને ૭ કોણુ, એ સાત શબ્દો સર્વનામમાં ગણાય છે.

૯૦ પેહેમે પુરુષ સર્વનામ આંઉં=હું નાં ૩૫.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આંઉં=હું.

૧ અસીં=અમે.

૨ મુકે=મને.

૨ અસાંકે=અમને.

૩ મું=મેં.

૩ અસીં=અમે.

૪ મુંલાય, મુકે=મારે માટે

૪ અસાંલાએ, અસાંકે=અમારે

સાર.

માટે, સાર.

૫ મુંનું-(વકા)=મારાથી થકી,
મુજથી, હુંથી.

૫ અસાંનું=અમારાથી, થકી,
અમથી.

૬ જી, જા, જાં=મારો, રી, ફે, રા, રાં.

૬ અસાંજે, જી, જા, જાં=અમારો,
રી, ફે, રા, રાં.

૭ મું મેં=મારામાં.

૭ અસાંમે=અમારામાં, અમમાં.

૯૧ બીજે રૂપે બહુવચન-આપણનાં ૩૫.

૧ પહેલી-પાણુ=આપણે આપણ.

૨ બીજી પાણુકે, પાકે=આપણને.

૩ ત્રીજી-પાણુ, પાણુ=આપણે.

૪ ચોથી-પાણુલાએ=આપણે માટે, સાર.

૫ પાંચમી-પાણુનું=આપણથી, થકી.

૬ છઠ્ઠી પાંજે, જી, જા, જાં=આપણે, છી, છું, છા, છાં.

૭ સાતમી-પાંમેં (વકાં)=આપણમાં.

૬૨ બીજો પુરૂષ તું અથવા તો નાં ૩૫.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ તું=તું.

૧ આંકિ=તમે.

૨ તોકે=તને.

૨ આકે=તમને.

૩ ઉ=તે.

૩ ઉની=તેઓ.

૪ તોલાય=તારે માટે, સારૂ.

૪ આંલાએ=તમારા માટે, સારૂ.

૫ તોનું=તારાથી, તુંથી, તુજથી.

૫ આનું=તમારાથી, તમથી, થકી.

૬ તોજે, થકી, જી, જા, જાં=તારે, રી, ફે, રા, રાં.

૬ આંજે, જી, જા, જાં=તારે, રી, ફે, રા, રાં.

૭ તોમે=તારામાં.

૭ આંમે=તમારામાં, તમમાં.

૬૩ ત્રીજો પુરૂષ તે=ઉ નાં ૩૫.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ ઉ=તે.

૧ ઉની=તેઓ, તે.

૨ ઉનકે=તેને.

૨ ઉનીકે=તેઓને, તેમને,

૩ ઉન=તેણે.

૩ ઉની=તેઓએ, તેમણે.

૪ ઉનલાય=તેને માટે, સારૂ.

૪ ઉનીલાય=તેઓને માટે, સારૂ. તેમને વગેરે.

૫ ઉનનું=તેથી, થકી.

૫ ઉનીનું=તેઓથી થકી.

૬ ઉનજેજી, જા, જાં=તેનો, ની. નું, નાં.

૬ ઉનીજે, જી, જા, જાં=તેઓ, તેઓનો, નો, નું, ના.

૭ ઉનમે=તેમાં.

૭ ઉનીમે=તેઓમાં, તેમનામાં.

૯૪ પિંઢ=પોતેનાં ૩૫ એકવચન તથા બહુવચનમાં—નરે તથા નારી જાતિમાં નીચે પ્રમાણે થાય છે.

- ૧ પહેલી—પિંઢ=પોતે.
- ૨ બીજી—પિંઢકે=પોતાને.
- ૩ ત્રીજી—પિંઢે, પિંઢે=પોતે.
- ૪ ચોથી—પિંઢલાય=પોતાને માટે સાર.
- ૫ પાંચમી—પિંઢનું, પિંઢથી=(વક્ત્રી)=પોતાથી, થકી.
- ૬ છઠ્ઠી—પિંઢજે, જી, જા, જાં=પોતાનો, ની, નું, ના.
- ૭ સાતમી—પિંઢમેં=પોતામાં.

૯૫ કેર=કોણનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

- ૧ પહેલી—કેર=કોણ.
- ૨ બીજી—કેં કે=કોને, કેને.
- ૩ ત્રીજી—કેં=કોણે, કેણે.
- ૪ ચોથી—કેંલાય=કોને માટે, સાર. કેને માટે સાર.
- ૫ પાંચમી—કેનું, કિનિલાય=કોનાથી, થકી, કેનાથી, થકી.
- ૬ છઠ્ઠી—કેંજે, જી, જા, જાં=કોનો, કેનો, ની, નું, ના.
- ૭ સાતમી—કેંમેં, કિનમેં=કોનામાં, કેનામાં.

શિવાય શ્રી કચ્છીમાં=હુ=આ, હું, એ ઉ=દલાણો, કિયો=કયો, કુરો=શો, શી, શું બોલાય છે.

૯૬ નામનાં રૂપ—નરભતિ જેને છેડે ઓ હોય છે. જેમકે;—
નીંગરો=એટલે ઓકરોનાં રૂપ ત્રીયે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નીંગરો=ઓકરો.

૧ નીંગરા=ઓકરા.

૨ નીંગરે કે.

૨ નીંગરે કે.

૩ નીંગરે.

૩ નીંગરેં.

૪ નીંગરેલાય.

૪ નીંગરેંલાય.

૫ નીંગરેનું, થી.

૫ નીંગરેંનું, થી.

૬ નીંગરેજે, જ, જ, જાં.

૬ નીંગરેંજે, જ, જ, જાં.

૭ નીંગરેમેં.

૭ નીંગરેંમેં.

૯૭ નારીભતિ જેને છેડે ઇ હોય છે, તેનાં રૂપ. જેમકે;—ગાડી.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ ગાડી.

૧ ગાડીકં.

૨ ગાડીકે.

૨ ગાડીએકે.

૩ ગાડીએ.

૩ ગાડીએં.

૪ ગાડી લાય.

૪ ગાડીએં લાય.

૫ ગાડીનું, ગાડીથી.

૫ ગાડીએંનું, ગાડીએંથી.

૬ ગાડીજે, જ, જ, જાં.

૬ ગાડીએંજે, જ, જ, જાં.

૭ ગાડીમેં.

૭ ગાડીએંમેં.

૯૮ નરભતિ જેને છેડે ઉં હોય છે. જેમકે;—લડું=લાડું.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ લડું.

૧ લડું.

૨ લડુંકે.

૨ લડુંએકે.

૩ લકું.	૩ લકુંએ.
૪ લકું લાય.	૪ લકુંએ લાય.
૫ લકુંતું, લકુંથી.	૫ લકુંએતું, લકુંએથી.
૬ લકુંને, જી, જા, જાં,	૬ લકુંએને, જી, જા, જાં.
૭ લકુંમેં.	૭ લકુંએમેં.

૯૮ વિભક્તિનાં પ્રત્યય લગાડેલાં ઉદાહરણ. અ.

ભિત=ભીતનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે;—

એકવચન.	બહુવચન.
૧ ભિત.	૧ ભિતું.
૨ ભિતકે.	૨ ભિતેકે.
૩ ભિત.	૩ ભિતે.
૪ ભિતલાય.	૪ ભિતેલાય.
૫ ભિતતું, થી.	૫ ભિતેતું, થી.
૬ ભિતને, જી, જા, જાં.	૬ ભિતેને, જી, જા, જાં.
૭ ભિતમેં.	૭ ભિતેમેં.

૧૦૦ પી ધાતુ મૂળભેદ, સકર્મક ક્રિયાપદ અને વર્તમાન કાળના રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે;—

એકવચન.	બહુવચન.
૧ આંઉં (પચાંતો=હું પીઉંહું.	૧ અસીં પીંઓંતા=અમે પીએ છીએ.
૨ તું પીએંતો=તું પીએ છે.	૨ આંધ પીઓંતા=તમે પીઓં છો.
૩ ઉ પીએંતો=તે પીએ છે.	૩ ઈં પીએંતા=તેઓ પીએ છે.

૧૦૧ નારી જાતિનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

૧ પહેલો પુરુષ—આઈ પીંચાંતી.	અસી પીંચોત્યું.
૨ બીજો પુરુષ—તું પીંચેતી.	આંધ પીંચોત્યું.
૩ ત્રીજો પુરુષ—ઉપીંચેતી,	ઉપીંચેન ત્યું.

૧૦૨ અનિયમિત વર્તમાનકાળ નર તથા નારીજાતિનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આઈ પીંઆં ?=હું પીક ?	અસી પીંઓ ? અમે પીંએ ?
૨ તું પી=તું પી.	આંધ=પીંઓ=તમે પીંઓ.
૩ ઉ પીંએ=તે પીંએ.	ઉપીંએન=તેઓ પીંએ.

૧૦૩ વિધિ વર્તમાનકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નરજાતિ—પીણો=પીવો.	પીણાં=પીવાં.
૨ નારીજાતિ—પીણી=પીવી.	પીણી=પીવી,

૧૦૪ જૂવકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નરજાતિ—પીધો=પીધો.	પીધા ?=પીધાં.
૨ નારીજાતિ—પીધી=પીધાં.	પીધી=પીધી.

૧૦૫ અનિયમિત ભૂતકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પુરૂષ—મું પીધોતે=હું અસી પીધોતે=અમે પીતા પીતો હતો. હતા.
- ૨ બીજો પુરૂષ—તો પીધે તે=તું આંધ' પીધાંતે=તમે પીતા પીતો હતો. હતા.
- ૩ ત્રીજો પુરૂષ—ઉન પીધા તે=તે ઉંની' પીધાં તે=તેઓ પીતા પીતો હતો. હતા.

૧૦૬ સંકેત ભૂતકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પુરૂષ—મું પીત=હું પીત. અસી પીત=અમે પીત.
- ૨ બીજો પુરૂષ—તો પીત=તું પીત આંધ' પીત=તમે પીત.
- ૩ ત્રીજો પુરૂષ—ઉન પીત=તે પીત. ઉંની' પીત=તેઓ પીત.

૧૦૭ ભવિષ્યકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પુરૂષ—આંઉ' પીધોસે= અસી પીધાસી=અમે પીશું. હું પીસ.
- ૨ બીજો પુરૂષ—તું પીને ?= આંધ' પીધા ?=તમે પીશો ? તું પીશે ?
- ૩ ત્રીજો પુરૂષ—ઉ પીધો ?= ઉ પીધા ?=તેઓ પીશે ? તે પીશે ?

૧૦૮ ઉપરના ક્રિયાપદનાં નારીજાતિનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ પહેલો પૂરુષ—આઉં પીંધીસ અસીં પીંધાસીં=અમે પીશું.
=હું પીશ.
- ૨ બીજો પૂરુષ—તું પીનીએ ?=તું આંઈ પીંન્યું ?=તમે પીશો ?
પીશે ?
- ૩ ત્રીજો પૂરુષ—ઉ પીંધી ?=તે ઇ પીંન્યું ?=તેઓ પીશે ?
પીશે ?

૧૦૯ જા ધાતુ મૂળભેદ સકર્મક્રિયાપદ અને વર્તમાનકાળનાં રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ આઉં વિગાંતો=હું જાઉં છું. અસીં વિગાંતો=અમે જાઈએ છીએ
- ૨ તું વિગોંતો=તું જાય છે. આંઈ વિગોંતો=તમે જાઓ છો.
- ૩ ઉ વિગોંતો=તે જાય છે. ઇ વિગોંતો=તેઓ જાય છે.

૧૧૦ ઉપરના કાળનું નારીજાતિનું રૂપ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

- ૧ આઉં વિગાંતી. અસીં વિગોંત્યું.
- ૨ તું વિગોંતી ? આંઈ વિગોંત્યું ?
- ૩ ઉ વિગોંતી ? ઇ વિગોંત્યું.

૧૧૧ અનિયમિત વર્તમાનકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આઈ વિંગોં ? હું જાઉં ? અસીં વિંગોં ? = અમે જાએ ?

૨ તું વિંગોં = તું જાય. આઈ વિંગોં = તમે જાઓ.

૩ ઉવિંગોં = તે જાય. ઇવિંગોં = તેઓ જાય.

૧૧૨ વિધિ વર્તમાનકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નરજાતિ—વિંગાણો. વિંગાણાં.

૨ નારીજાતિ—વિંગાણી. વિંગાણીયું.

૧૧૩ ભૂતકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નરજાતિ—બ્યો = મથો. બ્યા = મયા.

૨ નારીજાતિ—વધ = મધ. વૈયું = મધયો.

૧૧૪ અનિયમિત ભૂતકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

૧ નરજાતિ—વેંધો = જતો. વેંધા = જતા.

૨ નારીજાતિ—વેંધી = જતી. વેંધ્યું = જતું.

૧૧૫ ભૂત વર્તમાનકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આઈ બ્યોઝયાં = હું મથો છું. અસીં બ્યાઝયોં = અમે મયા છીએ.

૨ તું બોલ્યો=તું ગયો છે. આંધ બાઅલો=તમે ગયા છે.
૩ ઊબોઆય=તે ગયો છે. ઉબોઅેન=તેઓ ગયા છે.

૧૧૬ ભવિષ્યકાળનાં ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે.

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આંઈ વેંધાસ=હું જમશ. અસીં વેંધાસીં=અમે જમશું.
૨ તુવેને ? તું જમશ ? આંઈ વેંધા ?=તમે જશો ?
૩ ઉવેધો ?=તે જશે ? ઇવેંધા ?=તેઓ જશે.

૧૧૭ ઉપરના કાળનું નારી જાતિનું ૩૫ નીચે પ્રમાણે થાય છે:—

એકવચન.

બહુવચન.

૧ આંઈ વેંધાસ=હું જમશ. અસીં વેંધાસીં=અમે જમશું.
૨ તુવેનીંએ ?=તું જમશ ? આંઈ વેંન્યું ?=તમે જશો ?
૩ ઉવંધી ?=તે જશે ? ઇવેંન્યું ?=તેઓ જશે.

૧૧૮ વિરામ ચિન્હ વિષે=વેસામે ખાધે જ્યું નિ સાન્યું, ઇત્રે કોઈ પણ

જાતજી માલમોલ કરેમે, અથવા તલિખે વાંચેમે' પાંજે મનજો
ભાવ બરાબર સમજાવે, તેંલાય જૂધે જૂધે ડેકાણે તે જુધી જુધી
રીતસેં અટકાંતા, તેં કે વેસામે ચોન્તા. એશ્યું નિસાન્યું ઢેક
લિખેમે. આવ્યું એંન. વેસામે ખાવાની નિસાનિયો, એટલે કોઈ
પણ જાતની વાતચીત કરવામાં અથવા તો લખવામાં વાંચવામાં
આપણા મનનો ભાવ બરાબર સમજાય તેટલા સાર જુદે જુદે
ડેકાણે ને જુદી જુદી રીતથી અટકીયે છિયે, તેને વિરામ

ચિન્હ કહે છે. એવી નિશાનિયો હેઠળ લખવામાં આવી છે.

૧ , અદ્યવિરામ=જરાવાર વેસામો.

૨ ; અર્ધવિરામ=૬૦૦ પાંચ જરા ઝંઝીવાર વેસામો.

૩ . પૂર્ણવિરામ=(૮૫૫)=મીંઢી જળવાર વેસામો.

૪ : વૃદ્ધવિરામ અથવા વિસર્ગ=ખીં અખરેં જે વચમે,
અથવા છેડે તે હ, જેડો ઉચાર થેજ નિસાની.

૫ ? પ્રશ્નચિન્હ=સવાલજી નિસાની.

૬ ! ઉદ્ગાર ચિન્હ=અજાએલીજી નિસાની, અથવા મનજે
ઉભરો કહેજી.

૭ “ ” અવતરણું ચિન્હ=મેંએકેંને લખાણુ ડેખાડે જાણું
નિસાન્યું.

૮ ( ) [ ] કૌંસ ધનમેં પણ કોય કોય સખધેકે વાએક
(વાક્ય) લિખેજી નિસાન્યું.

૯ - સંયોગચિન્હ=ખીં સખધેકે જેડેજી નિસાની. અને—
લંબી હુવેત, ગુરૂ રેખા ચોન્તા.

૧૦ = ખરાખરની નિશાની=ખરાખજી નિશાની.

૧૧ , અધ્યાહારની નિશાની=હીનિસાની કવિતા વગેરે ઠેકાણે
કોઇ અખર ગેબ (અક્ષોપ) વતાએજી નિસાની આય—
આ નિસાની કવિતા વગેરે ઠેકાણે કોઇ અક્ષર ગેખ
(અક્ષોપ) બતાવવાની નિશાની છે.

શ્રી કૃષ્ણી લાપાના વ્યાકરણ પિષે પ્રકરણ ૨ ખીજી સમાપ્ત.

મકરણુ ૩ જી—શ્રીકૃષ્ણ કાફીયો વિષે.

૧૧૯ સવારમાં વહેલા ઉઠવા વિષે.

હોડુરો.

રાતને વેલો સુમિરે, વેલો ઉઠિયે વીર;

બર જીધી અને ધન વધે, સુખમે રહે સરીર. ૧

૧૨૦ શ્રી કૃષ્ણ કાફી ૧ પેહલી.

“ મિઠડારે આંકે સચીજ ચાંતોડે આંક ” એ રાગમાં.

પેલા પરાડમે ઉઠી કરેને, આંઈ રામકે રટયો વલાંઈ,

મિઠડા રે આંકે—એ ટેક. ૧

માપેજ આંધ સેવાજ કળ; નકાં પોય પાધ'ધા ધાંઈ,

ધનીંજે ઉપકાર આય આંતે; આંઈ જીલી મવેજ ભાંઈ,

મિઠડારે આંકે—૨

કે' સેં પણ આંધ' કજીઓ મ કળ; આંધ' દુઃખ મ ઠીજ જરાઈ,

કુટુંબમે' પણ કલેસ મકળ; આંધ' વેર મ કળ વલાંઈ,

મિઠડા રે આંકે—૩

પોય પાછો આંઈ ખ્યાલજ કળ; કુરો કેણું આય પાંઈ ?

ધુનિયામે' પણ ધોરતી રખજ; આંઈ વેર મ કળ વલાંઈ,

મિઠડા રે આંકે—૪

જેડો વખત તેડો વિચારજ રખજ; ધવ્યો ત ન ઈધો પાંઈ,

નારજીજ હી સચ્ચો સુખાયો; આંઈ ખોટી મ કળ મિલાંઈ,

મિઠડા રે આંકે—૫

૧૨૧

કાફી ૨ બીજી.

“ આઈ વિઠા અયો વિચારમે; સે વેનેતા વિઝોયો,” એ રાગમાં.
સીજ ઉલીને સાંઝી થઇ; તેસીં આંધં કુરો કમાયો ?

આઈ વિઠા અયો વિચારમે:—એ ટેક ૧

આસા રખોતા અબ્યાસજી; આંધં માસ્તર કે ન બાંયો,
કુરો કેલું અય ? કોં ન વિચાર્યો; હીતે પાઠ કર્યો પાંયો,
આંધં વિઠા અયો વિચારમે—૨

આં સાથ ઐનસે સારા થૈ બ્યા; આઈ પશુ કરણી કોં કમાયો,
કૂડ કઠધા જડેં કેઠે મંજથી; તડેં અબ્યાસ થોધો પાંયો
આંધં વિઠા અયો વિચારમે—૩

(ડીસો !) ફેક અબ્યાસો અગિયા થૈ બ્યા; આઈતાં રાંધમેંતા
વિઝાંયો,
બીએ બાલેસ્તર ફેક થઇ બ્યા; ઉંનીં જડેં વખતકે વિચાર્યો,
આંધં વિઠા અયો વિચારમે—૪

કાયા ત્યાં સુધી કરણીજ કેણી; આંધં અખ્યું કોં ઉધાડયો,
નારાણજી એ નીમ રખીને; આઈ આંજે અબ્યાસ કે હલાયો,
આંધં વિઠા અયો વિચારમે—૫

૧૨૨

કાફી ૩ ત્રીજી.

“ સવાર સાંઝી અને સગો હીમે; આંધં કમ કર્યોજ લલા” એ રાગમાં.
શી રામચંધર આંતે રાજી થીંધા; આંમેં શેંધો જજી કલા,
સવાર સાંઝી—એ ટેક. ૧

પાણી કરિયોંતા સે ઉ ડીસેતો; હાણે વિચારેને હલજ વલા,
જેડા કરમ તેડા ફલજ ડેતો; છ ડીસજેન્તા પધરા બલા,

સવાર સાંઝી—૨

કેં ડીઠા એન ? ઈ મૂરખચોન્તા; ઇર્તા અખિયેંસેં ડીસ જેન્તા (વલા)
ડીસો! ફેક જીવડા મોજ કરિનતા; અને ફેક ખેનતા ખલા,

સવાર સાંઝી—૩

હાણે બો વખતસે જાધ મ કળ, બાકીં આય તેંજ કર્યો વલા,
પંઢીતેં કે આંધ' પુઝીજ ન્યારો; ત આંકે વતાઈધા સચી (સલા),

સવાર સાંઝી—૪

ગીતાજીમેં પણ ગ્યાન બર્યો આય; સેતાં સંત સીખાઈધા બલા,
નારાણજીયે નીમ રખીને; આંધ નીરખેને ન્યારો વલા.

સવાર સાંઝી—૫

૧૨૪ શ્રી કચ્છી કાફી ૪ ચોથી.

“ આંકે ખમાંની રા ખેંગાર. ” એ રાખમાં.

આય વલો અસાંજે વતન; હિન માતૃભૂમિકે નમન,
કચ્છી અસાંજા કોડ મંગ; કુલભાન કરીએન તન મન,

આય વલો અસાંજે વતન. એ ટેક—૧

રતન ખણ્ણી વિદેસ જાને; મેરામણ ઉછરન;

મલ જોડા માલમ મધુવેસેં; સાગર પાર પુઝાન.

આય વલો અસાંજે વતન—૨

ઢોલકતે નિત થાપ લગેને; તંભુર વાયઝ પડન,

સુરતા જેંજ લગી સાહેબસેં; ક ફયું મિઠિયું કુછન,

આય વલો અસાંજે વતન.—૩

(૩૬)

ખીર સાગર જ્યું લખમ્યું; જગ માલણુ જી જુલન,
જિત કપુરી હોથલ જોડ્યું, પદમણ્યું પ્રગટન,

આય વલો અસાંજો વતન—૪

બાલ ચોગીની સરસતી પણ; જમાઈએન ધત આસન,
જગડસા ખેંગાર પીતાખર; માડીજરે માજન;

આય વલો અસાંજો વતન—૫

હેમારે વટ પુગો નિરંજન; ધીણોધર સંજરન,
અસીં બાલુડા જુલજુલ ધનન; માડી અસાંજો ચમન,

આય વલો અસાંજો વતન—૬

શ્રી કચ્છી બાણાની લિપિ અને વ્યાકરણુ જો ૧ પેલો પુસ્તક
પૂરો થેઓ.

ૐ શ્રી પરમાત્મને નમઃ ॥

આ ગ્રંથકારની સંક્ષેપમાં પિછાન અને પ્રવૃત્તિ આપત.

૨૧. ઠક્કર નારાયણજી તુલસીદાસ જ્ઞેનપોત્રા યાતે રઘુવંશી લવાણા ક્ષત્રિય અને ગોત્ર જયસેન છે. શ્રી કચ્છ-ભુજ નગરમાં સંવત ૧૬૨૫ ના માગસર વિદ ૧૪ શનિવારે અતુરાધા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો છે.

જ્યારે ૫) પાંચ વર્ષની ઉમર થઇ ત્યારે તિર્થંરૂપ પિતાશ્રીની નોકરીનો પ્રસંગ કરાચીમાં હોવાથી ત્યાં જવું થયું. ૬ છઠ્ઠે વર્ષે ત્યાંની ગામઠી નિશ્ચાળમાં અખ્યાસની શરૂઆત થઈ. અને ૯) નવમે વર્ષે ગુજરાતી ૩) ત્રીજી ચોપડીમાં સરકારી સ્કુલમાં દાખલ થયો. ૧૦) દશમે વર્ષે ૪) ચોથી ચોપડીનો અખ્યાસ ચાલુ થયો કે તરતમાંજ તિર્થંરૂપ પિતાશ્રીજીને સખ્ત બિમારી થવાથી સ્કુલ છોડવી પડી. અને આખરે સંવત ૧૬૩૭ ના આસુ વિદ ૭ ને રોજ તેમનો સ્વર્ગવાસ થયો. તેથી આ વખતે માત્ર ૧૨ આર વર્ષની નાની ઉમરે દુઃખનું વાદળ તુટી પડવાથી મારા માતૃશ્રીજી અને એક માવજી નામના લઘુ બાલકને તેડીને પાછા શ્રી જન્મભૂમિમાં આવ્યા. પણ આવા સંયોગેને લઈને દિવસે ઉદ્યામ કરીને રાત્રિસ્કુલમાં અખ્યાસ ચાલુ કર્યો. ત્યાં કેટલીક મુદત પછી નીચે લખ્યા પ્રમાણે સર્ટિફિકેટ મળ્યાં.

સર્ટિફિકેટ.

નાં સ્કુલ નં ૦ નં ૮૪ સન ૧૮૮૫-૮૬.

આપવામાં આવે છે કે આ વિદ્યાર્થી નામે નારાયણ તુલસીદાસ

જુજ દરખાસી ગુજરાતી નામટ રકૂલમાં હાલે ગુજરાતી ધોરણ પાંચમાનો અભ્યાસ કરે છે તેને ગણિતમાં વ્યવહારી અપુર્ણાક, દશાંશ, ત્રિરાશી, તથા સહેલી પંચરાશી સુધી હિસાબ બરાબર આવડે છે. નિશાળમાં બરાબર વખતે તથા હમેશાં હાજર રહેનાર અને મહેનતુ હોઈ એના દેખાવ કરતાં એનામાં બુદ્ધિ ધણી સારી જોવામાં આવે છે. પોતે હુકમ પાળનાર છે. તથા ઉપરીને સંતોષ પમાડે એવા એનામાં ગુણ છે. મિનનજ શાંત છે. ઉમ્મર વર્ષ ૧૮ ની છે.

તારીખ ૧૧—૩—૮૬

સહી. ઉસમાન બચલ.

જુજ નામટ રકૂલના મહેતાજી.

સાર્ટિફિકેટ (૨) બીજું.

જુજની ૬૦ ગુ. નામટ રકૂલના વિદ્યાર્થી હકકર નારાણજી તુલસીદાસને ધણી આપવામાં આવે છે કે તેણે અત્રેની નામટ રકૂલમાં પાંચમું ધોરણ પસાર કર્યું છે. તેણે મજકુર રકૂલમાં લગભગ બે વર્ષ અભ્યાસ કર્યો તે દરમિયાન તેની ચાલચલગત ધણી સારી જોવામાં આવી પોતે ખંતી મહેનતુ અને ઓખીડીઅન્ટ છે. તેના સ્વભાવ તથા ખંતથી એવી આશ્વા રહે છે કે, તે જે ઉપરીના હુકમ નીચે રહેશે તેને સંતોષ પમાડશે.

મુ. જુજ.

તા. ૪-૩-૮૭

}

સહી. ઉસમાન બચલ.

જુજ નાં મહેતાજી.

સંવત ૧૯૪૨ ની સાલથી શ્રી દરખાસી છાપખાનામાં કંપોઝીટર તરીકે નોકરી થઈ અને અંગ્રેજી માત્ર સેકન્ડ બુક સુધી અને ગુજરાતી.

સાતમી સુધી અભ્યાસ કર્યો. ત્યાર બાદ સિંધી અભ્યાસ ચાલુ કરતાં તે પશુ છેવટે ૪ થી સુધી થયો. સમગ્ર અહિંના મેનેજર સાહેબ રા. રા. મંગળજીભાઈ પણ વિદ્વાન હોવાથી અનેક ભાષાના ચાતા હોવાથી એ લાભ પણ નોકરીનાજ ટાઇમમાં મળી શકતો હતો. વળી, મે. રા. રા. છોટાલાલભાઈ સેવકરામભાઈ શ્રીમન્ કચ્છાધિપતિ મહારાજાધિરાજ મિરજાં મહારાજો શ્રી ૭ ખેંગારજી સવાઇ બાહાદુર જી. સી. એસ. આઇ., જી. સી. આઇ. ઇ. ના માર્ટર અને સેક્રેટરી સાહેબ તરીકેના કામની સાથે છાપખાનાના સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટનું કામ પણ કરતા હતા, તેઓશ્રીજીની સાથે પરિચય થયો. અને મે. રા. રા. રજુછોડભાઈ ઉદયરામભાઈ શ્રી કચ્છપ્રાંતના ફાર દીવાનજી સાહેબ સાથે પણ પરિચય થયો. એટલે અંથો લખવા તરફ મનોવૃત્તી તો ટોડી. પણ તેમાં પ્રથમ અનેક વિદ્વાનોના લખાએલા અંથોનું અવલોકન કરવું જોઈએ. તે અને પિંગળના અભ્યાસની પણ જરૂર જણાવાં તે પણ કરવા માંડ્યો.

સંવત ૧૯૧૭ ની સાલથી પ્રથમ “શ્રી રઘુવંશી લવાણા યાત્રિ વિવાહ દર્શણ ” લખવાની શરૂઆત કરી. સંવત ૧૯૫૧ ની સાલમાં લખ થયાં. એટલે એ સંબંધીની અનેક અનુભવી હકીકત પુસ્તકમાં કાળલ કરવાનું બની શક્યું. પણ નોકરી ઉપરાંતના વખતમાં ટ્યુશન છોકરાંઓ બણાવવાનું કામ કરતો હતો, એટલે અંથ લખવાને જીજ્ઞ વખત છુટીના કિવસમાંજ બની શકતું. એટલે સંવત ૧૯૫૩ની સાલે લખાઇને પૂરો થયો.

સંવત ૧૯૫૪ ની સાલે આવશ્ય વિદ ૮ (ગોકુળઅષ્ટમી)ને રાજ

(૪૦)

રાત્રિના આર વાગ્યે ખરોખર જીવાન ૨૦) વીસ વર્ષનો ભાઈ એજ રાજ કોલેસની ખિમારીથી રામચરણ ચલાવી તે રાજથી સંસારપરથી વૈરાગ્ય વૃત્તિ થઈ. અને સંવત ૧૯૫૫ માં છોટરો ગુજરી જવાથી વધારે જીવ ઉઠી જવાથી સવારના ધર્મશાસ્ત્રના અંધોતું અવલોકન અને મહાત્માઓ સાથેના પરિચયમાં રહેવા લાગ્યો તેથી મનને શાંતિ મળી.

સંવત ૧૯૫૭ ની સાલથી નામદર મે. રા. રા. છોટાલાલ ભાઈએ શ્રી કોટડીવાળા બાગમાં ખોતા હસ્તેશ આબાદી ખાતાફી કામગીરીમાં રા. રા. વાલજીભાઈ બાગ સુ. સાથે રહીને કામગીરી સોંપી. તેમાં “માપનશાસ્ત્ર” રાજ્યવલમ” વિગેરે અંધોના અવલોકનનું જ ની શક્યું. અને તે કામ પ્રસંગે મળેલા સર્ટિફિકેટ નીચે લખ્યા પ્રમાણે છે:-

સર્ટિફિકેટ.

હું ખુશીથી લખી આપું છું કે છાપખાનાના કંપોઝીટર ઈ. નારાણજી તુલસીદાસે મારી પાસે કોટડીવાળા બાગમાં બંગલાના કામ સંબંધમાં હિસાબી વિગેરે કામ મારી દેખરેખ નીચે લખીજ સંતોષ કારક રીતે કરેલું છે તે જાતે સારા સ્વભાવનો અને વધાદાર છે, તેમજ હું ખાતરીથી કહી શકું છું કે તે જેના હાથ નીચે નોકરી કરશે તેને હિસાબી વિગેરે કામમાં સંતોષ પમાડશે. તે લખાણ સંબંધી કામ પણ સંતોષકારક રીતે કરી શકે છે.

મહા શુદ્ધ ૫ સોમે સંવત ૧૯૫૮.

(સહી) વાલજી વિ. માવજી.

બાગ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટની વતી.

સંવત ૧૯૬૦ની સાલથી આઝાદી ખાતાની સ્પેશિયલ ડ્યુટીના પ્રસંગની કામગીરી હોવાથી બહાર ગામડાઓમાં અને જંગલોમાં જવું થતાં રેવેન્યુ કામગીરી તરફ લક્ષ્ય થતાં એ સંબંધીના કાર્યોનું અવલોકન કર્યું. અને તેથી સંવત ૧૯૬૨ની સાલે અબડાસા તાલુકે બિટાનાધુ તરીકે બદલી થઈ. એટલે તે વખતે શ્રી હજુર સેક્રેટરી સાહેબે આપેલું સર્ટિફિકેટ નીચે પ્રમાણે છે.—

આં ૦ ૦૦ નંબર ૪૧

હકર નારાયણ તુલસીદાસને આથી લખી આપવામાં આવે છે કે તેમણે અમારા હસ્તેના હાખખાનામાં લગભગ ૨૦) વીસ વર્ષ પર્યંત કામ કરી અમને સંતોષ આપ્યો છે. તેમની કામ કરવાની રીતબાત અને કુરતી જોતાં સોંપવામાં આવેલું કામ તન, મન અને ઉત્સાહથી કરી ઉપરીને સંતોષ આપવા સંપૂર્ણ કાળજી રાખે છે. હાલમાં આશરે ત્રણ ચાર વર્ષ થયા અમારી પાસેની કામગીરીમાં જોડવામાં આવેલા તેમાં પણ તેમણે સારી રીતે ખંતથી લક્ષ્ય રાખી અમને પરીપૂર્ણ સંતોષ આપ્યો છે. આશા રાખવામાં આવે છે કે જેના જેના તાબામાં તે નોકરી કરશે તેમની કૃપા મેળવી સંપૂર્ણ પ્રીતિને પાત્ર થશે.

Chhotalal Shavakram.

જુન ૨૯-૧૯૦૬.

મહા સુદિ ૫ સોમે, સં. ૧૯૬૨

}

હોટાલાલ શેવકરામ.

હજુર સેક્રેટરી.

એ સાથે અબડાસે નોકરીમાં જતાંજ એક છોકરો ગુનરી મયો અને તરતમાં બિમારી શરૂ થઈ એટલે સંવત ૧૯૬૩ની સાલે આજી જુનમાં આવીને ૭ માસ અને ૧૨ દિવસ વિશ્રામ સ્થિતિમાં ગુનયા, પછી જોખિંતા શ્રી ભગવતી કૃપાથી સાફ થતાં નોકરી પર મયો.

સંવત ૧૯૬૪ ની સાલે “શ્રી તુળસીવિવાહ અને ઓખાના લગ્નમાં ગવાતાં માંગણિક ગીતો” એ નામનું પુસ્તક મારા સ્નેહી નરસિંહ લખ-મર્સીના આગ્રહથી લખીને તૈયાર કર્યો.

સંવત ૧૯૬૫ ની સાલે શ્રી કાશી નિવાસી પરમહંસ પરિ-
બ્રાજ્ઞકાચાર્ય વર્ચસ્વામી શ્રીજી પરમાત્માનંદજી માહામંડલેશ્વરજી
જુજનગરમાં પધાર્યા અને ત્યાં ચાતુરમાસ સુધી નિવાસ થતાં તેઓ-
શ્રીજી પાસે શ્રી સામુદ્રિક વિદ્યા સંબંધી જ્ઞાન મેળવવાનું બની શકવા
પ્રમાણે અનુભવ લીધો. અને એક જ્ઞાનબાજી તેઓ શ્રીજીની આજ્ઞા
પ્રમાણે લખીને તૈયાર કરી. તે કાર્યમાં મારા પરમપૂજ્ય શ્રીજી રા. રા.
વિજ્ઞાનજીબાઈને પણ અતિ પ્રેમ હોવાથી સાથેજ કામ કર્યું. અને
એજ સાલમાં તેઓશ્રીજી કાશી તરફ પધારતાં હું અમદાવાદ એ જાણ
તથા ઉપર લખેલા પુસ્તકો છપાવવા માટે હજુરથી રજા લઇને ગયો.

શ્રી અમદાવાદમાં સીતારામ નામના બ્રહ્મચારી સામુદ્રિક વિષયમાં
અતિ ઉચ્ચ જ્ઞાન ધરાવનારાનો સમાગમ થતાં પ્રેક્ટીકલ જ્ઞાન મેળવ-
વાનો પ્રસંગ આવતાં મેં પણ ધણું પ્રયત્ન કરીને હસ્ત મસ્તકાદિક જોઈને
જૂત, જીવિષ્ય અને વર્તમાન મારી અદ્ય જુદી અનુસાર કહેવા માંડ્યું.
અને સર્વિશીકેટો મળ્યાં તેમાંથી નમુના તરીકે એક નીચે પ્રમાણે
અંગ્રેજીમાંથી તરજુમો કરીને અત્રે દાખલ કરેલ છે:—

અમદાવાદ તા. ૨૪-૪-૧૯૦૯.

હું ખુશીથી સર્વિશીકેટ આપું છું કે:—કચ્છ જુજના રહીસ.
મીસ્ટર નારાયણજી તુલસીદાસ જોબનપોત્રા સામુદ્રિક જ્ઞાન (માલમીટ્ટી
વગેરે) નો ઉચ્ચ જ્ઞાન ધરાવે છે. તેમણે મને ધણું સંતોષ આપ્યો
છે. અને તે જ્ઞાનને લગતા મારા કેટલાક સંશયોને સાબીત કરી આપ્યા છે.

જો કે તે બ્રાહ્મણ નથી તો પણ તે જ્ઞાત્રનું જ્ઞાન મેળવવા માટે તેમના ખત અને મહેનતને માટે તેમને ધન્યવાદ થટે છે.

Manelal J. Patel.

મણીલાલ જે. પટેલ.

કલાર્ક-ટી. એસ. ઓફિસ.

ગુજરાત.

સંવત ૧૯૧૬ માં સિંધી ભાષાની અમરલાલ જન્મસાંખી વિગેરના આધારથી “ શ્રી દરિયાલાલ પ્રાર્થના તરંગિણી ” નામનું પુસ્તક લખીને તૈયાર કર્યું. અને સંવત ૧૯૧૯ ની સાથે મે. રા. રા. વિજ્ઞાનજીભાઈ શ્રી ઘોડાર સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ જેઓ એક મહાત્મા પુરુષ તરીકે મણાય છે. તેઓ શ્રીજીના તાબામાં શ્રી (દરબારી) વાહનના કારખાને કારકુન તરીકે બદલી થઈ. એટલે અંથો લખવા તરફ વધારે શોખ લાગ્યો. એટલે આ “ સામુદ્રિક દર્પણ ” આદિ અંથો સંવત ૧૯૭૫ની સાલ સુધી લખાયા તેની બાકી આ પુસ્તકને છેડે છાપેલ છે, તે વાંચવાથી નિગાહમાં આવશે.

મે. રા. રા. વિજ્ઞાનજીભાઈ હાથે રેવેન્યુ જનરલ ડ્યુટી અધિકારીની જમ્યા પર છે, અને તેઓશ્રીજીની પાસે કરેલી નોકરી બાબતમાં તેઓશ્રીજીએ આપેલું સર્ટિફિકેટ નીચે લખ્યા પ્રમાણે છે:—

સર્ટિફિકેટ.

હમર નારાયણ તુલસીદાસ જોબનપોત્રા મારી પાસે ઘોડાર પેટામાં વેલના કારખાના ખાતે કારકુન હતા. તેઓ લગભગ ૬) જ વરસ સુધી મારા પેટામાં હતા. તે દરમ્યાન તેમણે પોતા હસ્તેનું કામ બરાબર કર્યું છે. કામ કરી ઉપરીને કેમ ખુશી રાખવા તેવો તેમનામાં

સ્વભાવિક ગુણ છે. તેઓ મહેનત અને બુદ્ધિશાળી છે. એકંદરે તેમના કામથી અને સંપૂર્ણ સતોષ થયો છે. તેથી તેમને વધારે પગાર તથા દરજ્જાની નોકરી મળે તેમ હું ચાહું છું.

સંવત્ર ૧૯૭૬ ના વૈશાખ વદ ૪ શુકરવાર.

(સહી) વીસનજી રાઘવજી.

રેવન્યુ જ. ડયુ. અ.

મે. રા. રા. વિશ્વનજીભાઈના પરિચયમાં આવતાં મને ધણા સમર્થ મહાત્માઓ, બ્રહ્મચારીઓ અને પંડિતોની સેવાનો લાભ મળ્યો છે, અને પ્રસંગોપાત વૈદકવિદ્યા સંબંધીના ઉત્તમ ગુરુઓ પણ મળ્યા છે, અને તે નિર્દોષ માતાના ધાવણ (દ્વિધ)ની માફક ગુણકારી નિવડ્યા છે.

વળી, રા. રા. વાલજીભાઈ બામ સુપ્રીન્ટેન્ડેન્ટ સાહેબને એ વિદ્યા સંબંધી બહુ જ ઉચ્ચ પ્રકારનું જ્ઞાન હોવાથી પ્રસંગોપાત તેઓ સાહેબે પણ મને નિખાલસ મનથી શીખવવા માંડ્યું. તેથી હર્સ, ધાતુપુષ્ટી, સુરમાઓ અને નસકોરી કુટવી વિગેરે પર રામખાણ અસર કરતાં મને અનેક સર્ટિફિકેટો મળ્યા છે. પણ તે અને લંબાણના કારણસર દાખલ ન કરતાં માત્ર ૧) એક જ નીચે લખ્યા પ્રમાણે દાખલ કરેલ છે એ તેઓ સાહેબોનો ઉપકાર મારે જૂથી ન જતાં લખેલ છે.

જ્યોતિર્મઠાધીશ્વર
સ્વામી વિજયાનંદસાગર
ગુરુ
મધુસુદનાનંદ સ્વામી
સ્વસ્થાન બદ્રીકાશ્રમ.

સર્ટિફિકેટ.

શ્રી કચ્છજી નગરવાલા ઠક્કર નારાયણજી તુલસીદાસ જ્ઞેયનપી-
ત્રાને હું મધુજી ખુશીની સાથે લખી આપું છું કે તેમણે અમોને
નસકોરી પુટવાની જે દવા આપી હતી તેથી અમોને ધણેજ ફાયદો
થયો છે અને તેથી અમે ખાત્રી કરી છે કે તેઓએ મહાત્માઓની
પાસેથી પોતાના સત્સંગની સાથે દેશી દવાઓનું સાફ ગાન મેળવ્યું
છે એમ અમે ખાત્રી કરી છે.

મિતિ પૈ. ૫ વદી ૮ સોમવાર સંવત ૧૯૭૬

જ્યોતિર્મઠાધીશ્વર
સ્વામી વિજયાનંદસાગર
ગુરુ
મધુસુદનાનંદ સ્વામી
સ્વસ્થાન બદ્રીકાશ્રમ.

સંવત ૧૯૭૬ નીજ સાલમાં શ્રી સરસ્વતિ દેવીની કૃપાથી “ શ્રી કચ્છી ભાષાની લિપિ અને વ્યાકરણ ” નું પુસ્તક ૧ હું. (શ્રી ગુજ-રાતી ભાષાની સમજીતી સાથે) તૈયાર થતાં નામદાર મેં ૨૦ ૨૦ વિઠલજીભાઈ કેશવજીભાઈ બી. એ. શ્રી કચ્છ પ્રાંતના એન્યુકેશનલ ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબે તથા બીજા વિદ્વાનોએ એ સંબંધી પોતાના અ-ભિપ્રાયો આપેલા છે. તે આ પુસ્તકમાંજ આમળ છાપેલા છે. તે મહે-રબાનીથી નિગાહમાં લેશે.

આ લિપિનો એક નકસો શ્રી કચ્છાધિપતિ શ્રામન્ માહા-રાજાધિરાજ મિરજાં માહારાજો શ્રી ૭ ખેંગારજી સવાઈ બાહાદુર જી. સી. એસ. આઈ., જી. સી. આઈ. ઈ. ની હજી-રમાં નામદાર મે. રા. રા. રાજો બાહાદુર ચુનીલાલ સારાભાઈ શ્રી કચ્છ પ્રાંતના દીવાનજી સાહેબે રજુ કરીને પસંદ થતાં મને થોડા અશ્રય અપાવેલ છે. અને જ્યારે અન્નદાતાશ્રીજીની સ્વારી વિલા-યત પંથારતાં મારી આર્થિક સ્થિતિને લીધે મને પૈસાની ખાસ જરૂર હતી, ત્યારે શ્રી ભગવતીની કૃપાથી એક દિવસે કુદરતે અમારા અન્નદાતા શ્રીજીના પાટવી કુમારશ્રીજી માહારાજા કુમાર શ્રી વિજયરાજજી સાહેબ ઉર્ફે માધુભા સાહેબે મને બોલાવ્યો. અને લિપિ વ્યાકરણનું પુસ્તક પણ સાથે લઈ આવવાની આજ્ઞા કરી. જેથી તે દરમિયાનમાં શ્રી કચ્છીભાષાની લિપિથી લખેલી કોપીયુકો, શ્રીમદ્ ભગવત ગીતા વિગેરે પણ મેં લખીને તૈયાર કરેલાં હતાં તે પણ સાથે લઈ ગયો. એટલે તેઓ શ્રીજીએ વારંવાર બારીકીથી જોઈને પ્રશ્નો કર્યા, અને નામદાર મેં ૨૦ ૨૦ ૨૦ બા. દીવાનજી સાહેબ પાસે બિરાજેલા હતા તેઓ શ્રીજીને પ્રેમથી કોપીયુક બતાવીને કહ્યું કે;—“ જુઓ અમારી

કચ્છી ભાષાના અક્ષરોની કોપીચુક” તેઓ શ્રીજીના મુખાર્વિંદથી “વેરીગુડ” આ શબ્દો સંભળીને મને અતિ હર્ષ થયો. અને તે વખતે હું શ્રી ભગવતીનો વારંવાર ઉપકાર માનવા લાગ્યો. અને તમામ સા-
યેના નમુના જોઈ લેવાયા પછી અમારા ધર્મરાજ્યના નિયમ અનુ-
સાર બે હાથેથી નમીને “ખમા” શબ્દો બોલીને સલામ કરી હું
આનંદથી ઘેર આવ્યો.

મને મારી માગણી અનુસાર ૧૦૦૦) એક હજાર હેન્ડગ્રીસોની
નકલો શ્રી દરબાર ખર્ચે શ્રી કચ્છ દરબારી છાપખાનામાં તા. ૨૦-૮-૨૧
ને રોજ છપાવી આપેલા છે.

વળી, અત્રે (મુંબઈ) માં એ કાર્ય માટે ૩) ત્રણ માસની
હકની રજા મળતા પગારે અને ચાલુ ખર્ચ માટે યોગ્ય રકમ પણ
મળી છે.

આ હકીકત પ્રતિદ્ધ કરવાનું કારણ આપ સાહેબોને નીચે લ-
ખેલી બિના વાંચવાથી જાણવામાં આવશે.—

ૐ સંતાસંતદર્પણ અથવા ખેતો ખાંટ અને અંધગ્રહાણ
ઉમાડીયો. રચનાર રવ૦ કવિ રાધવજી પ્રાગજી હકુર કચ્છ નાગરેયા-
વાળાએ પોતાના ઉદ્દગારો કચ્છી ભાષા માટે નીચે લખ્યા પ્રમાણે
લખેલા છે.

“ કચ્છી ભાષામાં લેખ પત્ર લખવાનાં સાધન નથી. આજકાલ
એ ભાષાથી લગભગ ૧૦૦૦૦૦૦ (દશલાખ) મનુષ્યો પોતાનો વાણી
બ્યવહાર ચલાવે છે, છતાં તેનાં વ્યાકરણ કોષ વગેરે કશાં સાધન નથી.
કારણકે કચ્છી લોકો પોતાની માતૃભાષા તરફ બિલકુલ બેદરકાર છે,
અમારા શ્રીમાન માહારાજ સાહેબની ખુદ ભાષા કચ્છી છે. આ ભા-

પાને કાઠિયાવાડી લોકો ખાસ “ જડેજ ભાષા ” કહે છે. જડેજ લોકો સિંધમાંથી કચ્છમાં આવ્યા, ત્યારે સુદ્ધ સિંધી ભાષામાં વ્યવહાર કરતા હતા, અને લેખ પત્રો પણ તેમાંજ લખાતા હતા. જડેજ લોકો સંભારી સંસ્થાથી જોળખાતા હતા ત્યારે આશરે ૧૦૦૦ વર્ષ પૂર્વે કચ્છમાં આવ્યા. ત્યારબાદ સિંધનો વ્યવહાર કાંઈક કમતી થવા માંડ્યો. અને ગુજરાત સાથે કન્યા વ્યવહાર વગેરે થતાં અને ત્યાંથી તેમજ સૌરાષ્ટ્રની રાણીઓ સાથે આવતાં ગુજરાતી ભાષા બોલનારા કાર્યભારીઓએ નામું લેખું અને લેખ પત્રો ગુજરાતી ભાષામાં લખવા માંડ્યા, એટલે લખવામાં સિંધી ભાષાનું સ્થાન ગુજરાતીએ લીધું. પરંતુ બોલવાનો અસલ વ્યવહાર આજ સુધી કાયમ રહ્યો.

એ નિર્વિવાદ સત્ય છે કે-કચ્છી ભાષાથી હાલે વ્યવહાર કરનારા તમામ લોકો સિંધી ઉતરીને કચ્છ તથા કાઠિયાવાડમાં વસ્યા છે. તેમની મૂળ ભાષા સિંધી હતી, તેમાં ગુજરાતી ભાષાના સહવાસ અને મિશ્રણથી જે વિકૃતરૂપ થયું, તે હાલની કચ્છી ભાષા છે. કચ્છી ભાષામાં કવિતા રચવાના જે છુટા છવાયા જુજ પ્રયત્નો થયા છે, તેમાં કવિતાના નામને ચક્રાર્થ રીતે યોગ્ય જણાય તેવો તો માત્ર કૃષ્ણદાસ નામના વેદાંતી સાધુનોજ છે. તેની કવિતા છંદઃ શાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે લગભગ દોષ રહિત, શબ્દ તથા અર્થાન્તકાર સંયુક્ત અને કવિતાના નામને જેમ આપે તેવી છે. સાબળ નામના ખેાળ ગૃહસ્થે કચ્છી કવિતા રચી છે, તે સાહિત્યની દૃષ્ટિએ ઉચ્ચ શ્રેણીમાં આવી શકે તેવી નથી. તેણે તો માત્ર પોતાના સાદા વિચારો, કચ્છી શબ્દોમાં મનહર દંડક દ્વારા જણાવ્યા છે. કચ્છી ભાષાની કવિતા કવચિતજ જોવામાં આવતાં કુતુહલરૂપે લોકો હાસ્ય રસના પ્રવાહમાં પડીને વાંચે અને

આય છે, તે શિવાય કોઇ શાસ્ત્રસિદ્ધ વિદ્વાનોએ છંદોબ્ધ કવિતા કચ્છી ભાષામાં કરી નથી. કચ્છી અને સિંધી ભાષાનું મિશ્ર સાહિત્ય જૂની ઐતિહાસિક વાર્તાઓમાં લોકો બોલે છે, જે ઘણું પ્રાચીન અને ઉપ-યોગી છે, તેનું સંરક્ષણ થવાની જરૂર છે. તેમજ જેવી રીતે સિંધી લોકો વર્તમાનપત્રો કઢાડી; પુસ્તકો રચી, સાહિત્યપરિષદો ભરી અને પોતાની માતૃભાષાનું રક્ષણ કરી રહ્યા છે. તેવી રીતે કચ્છી ભાષા ભોલનારાઓએ પણ પોતાનું પ્રાચીન સાહિત્ય જળવવા, પોતાની ભાષાના ગ્રંથોને ઉત્તેજન આપવા, તેની વૃદ્ધિ અર્થે પ્રયત્ન કરનારાઓને ઘટતો આશ્રય આપવા અને એકંદરે પોતાની માતૃભાષાને ખીલવવા જેવી રીતે બીજી ભાષાઓની ઉન્નતિ અર્થે પ્રયત્નો કરવાય છે, તેનું અનુકરણ કરી ચત્તવાન થવું જોઇએ. આ કાર્ય માટે વિદ્વાનોને દ્રવ્યાદિની મદદથી સાનુકુળતા કરી આપવા કચ્છના શ્રીમંત વર્ગ તેમજ અમારા નામદાર માહારાજ સાહેબનું અમે ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. જોકે કચ્છી વિદ્વાનોને એ દિશામાં આજ સુધી પ્રયત્ન મંદ છે, પરંતુ આ અમારી નમ્ર સૂચનાપર લક્ષ અપાઇ ઘટતું થશે તો અમે અમારો શ્રમ સફળ થયો ગણીશું.” પૃષ્ઠ ૫-૬ (પ્રસ્તાવના)માંથી લીધેલી છે.

આ બિના મારા વાંચવામાં આવતાં શ્રી ભગવતી સ્મરણ કરીને પ્રયાસો કરવા માંડ્યા છે, અને અત્રે પ્રથમ મેં રા. રા. ડોક્ટર જલદજી. ભાઈ હંશરાજભાઈ શ્રી કચ્છ પ્રાંતના માણેચીકલ એડિસર એલ, એમ, એન્ડ એસ, મુંબઈ અને ડી. એ. એમ. એસ. (લંડન) એડિસર સાહેબ અને અત્રે હાલે આખના ડોક્ટર સાહેબ તરીકે આન્ટરોડ ખર ધરિપતાલમાં મળ્યો. અને સઘળી બિના જાણીને અતિ પ્રેમથી મારા કામમાં મદદરૂપ થવાને માટે મેં રા. રા. માવજીભાઈ જોવિંદજીભાઈ શેઠશ્રીજી જેઓ અતિ ઉચ્ચ જ્ઞાન ધરાવનારા હોવાથી એ કાર્યમાં સા-

મેલ થયા. વળી રા. રા. ડોક્ટર સાહેબ પુનસીબાઈ હીરજી ત્રિવેદી
એલ, એમ, એન્ડ, એસ, અને જે. પી. એ ત્રણે સહૃદયોએ ચે-
તાની માતૃભાષાની ઉન્નતિ અર્થે યત્નોમાં મદદરૂપ થયા છે.

વળી, અત્રે આવ્યા બાદ હવા પાણીના ફેરફારોથી મારી તબિ-
યત ખગડી જવાથી કાર્યમાં અતિ વિલંબ થયો છે. અને જપારથી હું
અત્રે આવ્યો ત્યારથીજ મારા પરમ સ્નેહી સ્વ. ક્ષત્રિય લક્ષ્મીદાસ એ-
ધવજીના દીર્ઘાયુ ચિ. ડોક્ટર લાલજી લક્ષ્મીદાસે મને ક્વાઓ અને
મારી તબિયતને અંગે એક કુટુંબીમાં મુરબીશ્રીજીની મરજી સંભા-
ળવા જેટલા મને ઉપયોગી થયા છે. આ એક તેમની અસલ ખાન-
દાનીનું રૂપ મેં પ્રત્યક્ષ અનુભવ લીધો છે.

આ મારા કાર્યોમાં અત્રે જે જે સહૃદયો મને મદદરૂપ થયા
છે અને થશે. તેઓશ્રીનો ઉપકાર મારે કદિ પણ બૂલવું જોઈએ નહિ.
કારણકે;—આ કાર્યમાં મારી માતૃભૂમિની બાપા અને લિપિ કેટલી
બધી ઉપયોગી, સરળ અને તેમાં રહેલું જ્ઞાની પ્રકારનું જે સાહિત્ય છે,
તે છપાઈને બાહાર આવવાથી સૌનું કલ્યાણ થવાને ઉપાય સહેલથી
બની શકશે, એવી આશા રાખું છું.

ૐ શ્રી પરમાત્મને નમઃ

આ અંતકાર તરફથી પ્રસિદ્ધ થએલા અને મધર કૃપાથી થોડી
મુદતમાં છપાઈ બાહાર પડવાના ગ્રંથોની યાદી:—

- ૧ શ્રી રઘુવંશી લવાણા યાત્રિ “વિવાહર્ષણ” કિંમત ૪૦
કોરી ૪) આર. તે સિલકમાં હવે નથી. અને અનેક ગ્રાહકોની
માગણીએ આવ્યાજ કરે છે. માટે બીજી આવૃત્તિમાં “શ્રી
વિવાહર્ષણ યાત્રે ચોરી પાણામણ” સુધારા વધારા સાથે
છપાશે. કિંમત રૂ. ૧-૦-૦

- ૨ “શ્રી દરિયાલાલ પ્રાર્થના તરંગિણી” શ્રી હડેરાલાલજીનો પ્ર-
તિલાલ તે પશુ બીજી આવૃત્તિમાં સુધારા વધારા સાથે “શ્રી
દરિયાલાલજીની કથા” એ નામથી હપારો. કિંમત કોરી ૨)
બે હતી તે રૂ. ૧-૦-૦
- ૩ “શ્રી તુલસિ વિવાહ અને ઓખાના લગ્નમાં મવાતાં માંગણિક
ગીતો” તૈયાર છે. વિદ્વાનોના અભિપ્રાયો સહિત કોરી ૨ બે
તે હવેથી કિંમત રૂ. ૧-૦-૦
- ૪ “ગુણબાજી” ની કિંમત આના ૩) ત્રણ છે તેની માત્ર
રૂ. ૦-૨-૦
- શ્રી કચ્છી ભાષાના ગ્રંથો, નકસા અને કોપી બુકો બાબત
- ૫ શ્રી કચ્છી અને ગુજરાતી લિપિના (અક્ષરો) નો નકસો રૂ.
૦-૪-૦
- ૬ શ્રી કચ્છી, ગુજરાતી અક્ષરોની કોપી બુકો નં. ૧-૨-૩-૪-૫-૬
કિંમત રૂ. ૦-૩-૬
- ૭ શ્રી કચ્છી ભાષાની લિપિ અને ભાષાનો ભોગિયો ભાગ ૧ પે-
હેલો. રૂ. ૦-૬-૦
- ૮ શ્રી કચ્છી ભાષામાં “શ્રીમદ્ ભગવતગીતાજી” રૂ. ૧-૦-૦
- ૯ શ્રી કચ્છી ભાષામાં ચિહ્નિયો, કામળો, કડોત્રિયો અને અરજીયો
કચ્છી લિપિથી સમજીતી સાથેની ચોપડી કિંમત રૂ. ૧-૦-૦
- ૧૦ શ્રીકચ્છી ભાષામાં શિવ ચરિત્ર સ્તોત્ર (સમ્યક્ષોધી) રૂ. ૦-૨-૦
- ૧૧ શ્રી કચ્છી ભાષામાં ગાયત્રી કરવાની રીત. રૂપિયો ૦-૧-૦
- શ્રી હિંદી, ગુજરાતી દેશોજ્જતિના ગ્રંથોની હપાવવાની યાદી.
- ૧૨ “શ્રી ચંદ્રકૃત રામાયણ” હિંદી અને ગુજરાતી દીકા સહિત
રૂ. ૧-૦-૦

- ૧૩ “ શ્રી સામુદ્રિક દર્પણ ” શ્રુત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાંડાં જા-
ણવાની વિદ્યા (સુંદર ફોટો અને સમજીતી સાથે) રૂ. ૧-૮-૦
૧૪ શ્રી કુર્કુબની ફરજ અને સંસારરૂપી સમુદ્ર તરવાના ઉપાયો.
રૂ. ૦-૮-૦

૧૫ “ શ્રી ખેતીવાડીનો ખજાનો ” બાર પ્રકરણમાં અપૂર્વ સંગ્રહ છે.
એ રૂપિયા રૂ. ૨-૦-૦ (આ પુસ્તક હજી લખાય છે)

ઉપર લખેલા ગ્રંથોમાં પ્રથમ શ્રી કચ્છી બાષામાં છે તે છપાશે.
અને પછી બીજા ગ્રંથો માટે જેમ જેમ ગ્રાહકોની માગણીઓ અને
આશ્રયપર છપાવવા વિચાર છે. વળી, કાંઈ સદ્ગૃહસ્થો પોતાનું નામ,
ફોટો અને જન્મ ચરિત્ર સહિતની હકીકત સાથે અમર કરવાના ઇરા-
દાવાળા ઉદાર આશ્રયદાતા છપાવી આપવાનું લખી મોકલાવશે તો
તેના ખુલાસાવાર જવાબ તરત લખી મોકલવામાં આવશે. અને ઠરાવ
પ્રમાણે તેમને અમુક નકલો મળશે.

ૐ શ્રી ધન્વંતરી ભગવાનને નમઃ

વાંચો, વાંચો, વાંચો આ જાહેર ખબરથી થતા
ફાયદા ખાખત.

એક શરીર તંદુરસ્તી એ દુનિયાની દોલત છે. શરીરનું રક્ષણ કરવું
એ મહાન ધર્મ છે. શ્રી પરમાત્માએ જે જન્મભૂમિમાં આપણો જન્મ
કર્યો હોય છે. તો ત્યાંનાં હવા, પાણી અને વન ઔષધીઓ વધારે
ઉપયોગી છે. એ બાબતમાં અનેક વિદ્વાનો ડોક્ટરો અને વૈદ્યો એક
અવાજે પોકાર કર્યા કરે છે. તેની સત્યતા માટે અમેએ પણ સેજ
અનુભવ લીધેલો છે. અને હાલે તે બાબતમાં ખાસ એ સંબંધીના અ-
નુભવી માહાત્માઓ દ્વારાએ નિર્દોષ માતાજીના દૂધની માફક ગુણ-
કારી દવાઓ અનેક દર્દીઓપર અજમાવેલ અમારી પાસેથી મળશે.

૧ આંખ એ પાંખ છે. તેના માટે અતિ ઉત્તમ, અંજનો અને સુરમાઓ વિગેરે દવાઓ દામ પ્રમાણે મળે છે. અને ગરીબોને માટે તદ્દન મફત આપવામાં આવે છે.

૨ આંખો માટે પડળ આવતા અટકાવી રોશની આપનાર અંજન તોલા એકના રૂપિયા ૨૫, નંબર ૨ ખીજના રૂપિયા ૧૫) પંદર. ૨ સુરમાઓ નંબર ૧ થી તે ૬ સુધીના છે. તેમાં નંબર ૧ પેહેલા ના રૂપિયા ૧૦, નંબર ૨ જના રૂપિયા ૫, અને ૩ જના ૩. ૩, ૪ ચોથાના રૂપિયા ૨ જે, ૫ માનો રૂપિયો ૧, અને ૬ છઠ્ઠાનો રૂપિયો માત્ર ૦૧ અર્ધ તોલો એકની કિંમત છે. એ તોલા ૦૧ પા સુધીની શીશી પણ મળશે.

૩ ગમે તેવી જવના હઠીલા હર્સ-જવાસીરની ઉત્તમ દવાઓ લોહી પડતી હશે તો બેજ દિવસમાં બંધ પડશે અને બજતરા એક દમ બંધ પડશે. તેના માટે ધુણી. મલમો, તેલો વિગેરે દવાઓ દરદી રૂબરૂ કે હકીકત પૂરતી લખી મોકલાવશે તો તે પ્રમાણે તુરંત વી. પી. થી મોકલી આપવામાં આવશે. રૂપિયા ૧ થી ઓછે વી. પી. થશે નહિ. શિવાય દમ, ધાતુપુષ્ટી નસકારી કુટની વિગેરેની દવાઓ વ્યાજખી કિંમતથી મળશે. અને અજમાયશ માટે માત્ર રૂ. ૧ ની દવા મંગાવી ખાત્રો કરવી જોઈએ. અને જો દર્દી પોતાની પ્રતિજ્ઞાથી ૩] ત્રણ દિવસમાં શાયદો થયો નથી એમ સ્પષ્ટ લખી મોકલાવશે તો તેમને અરધી રકમ પાછી મોકલી દેવામાં આવશે. પણ વી. પી. મંગાવવા અગાઉ અરધી રકમની ટીકેટો વિગેરે આવી જવા પછી દવાઓ મોકલવામાં આવશે. વિશેષ ખુલાસા માટે રૂબરૂ કે પોસ્ટ ટીકેટ મોકલવાથી તરત જવાબ લખી મોકલવામાં આવશે. અને પત્ર વ્યવહાર નીચેના સરનામે કરશો.

૬૬૨. નારાયણજી તુલસીદાસ જોખન પોત્રા.

શ્રી દરબારી નવી મોઢાર પાસે-૬૨૭ જુજ નગર.

શ્રી અમાઉથી આશ્રયદાતા સદ્ગૃહસ્થોના નામો.

શ્રી કચ્છ—સુજનગર.

પ્રતો-

૧	મહારાજભિરાજ મિરઝા મહારાજો શ્રી ૭ ખેંગારજી સવાઇ બહાદુર. જી. સી. એસ. આઇ. જી. સી. આઇ.ઇ. ૨૦૦
૨	રા. રા. વાલજીભાઇ માવજીભાઇ શ્રી બામ સુ. સાહેબ ૫
૩	આચાર્ય જયશંકર નરમેરામ ૧
૪	રા. ઠા. પ્રેમજીભાઇ નારાયણ. કુંદરીના ધુ ૧
૫	રામજી માંડલુ હોથી ૧
૬	વેરા નર્મદાશંકર અમૃતલાલ ૨
૭	રા. ભટ પ્રભાશંકર વિશ્રામ વરસામેડીના ધુ ૧
૮	રા. ચતુર્થજી મુલજી જોર ૧
૯	મેતા હરિલાલ પ્રભાશંકર અંજરીયા કચ્છમુદા વાળા ૧
૧૦	વેરા અલીભાઈ મુસાજી અબ્દુલ્લેન અલીભાઇ ૫
૧૧	રા. મેરારજી નથુભાઇ મેહેતા રદી રદાંપ અને સીક્ષા એકઠા કરનાર ૧
૧૨	રા. રા. મુરારજીભાઇ વેલજી ૨
૧૩	રા. માવજી જાદવજી બુધભટ્ટી ૧
૧૪	રા. જોશી મેલજી ખેરાજી ચીઠીખાતાના કારકુન ૧
૧૫	રા. મુળજી રામજી રાઠોડ ચીઠીખાતાના કારકુન ૧
૧૬	રાઠોડ ધનજી દાનસંગ ચીઠીખાતાના પટાવાળા ૧
૧૭	રાઠોડ રેમુ રામજી મે. રા. રા. રા. બા. દીવાનજી સાહેબ પાસે જમાદાર ૧
૧૮	સોલંકી હરિશંકર ચીઠીખાતાના પટાવાળા ૧
૧૯	રા. પંડ્યા જટાશંકર રેવાશંકર ધનનેર બા. કારકુન ૧
૨૦	મેતા દલપતરામ જગજીવન હાથા ખાનગી ખાતું ૧
૨૧	રા. ભટ જ્ઞાનંદ રત્નેશ્વર ખાનગી ખાતું ૧

૨૨ રા. રા. મહમદ અબ્દુલ રહીમભાઈ રેલવે ઇન્સ્પેક્ટર સાહેબ	૧
૨૩ ધનજી ચના જ્યુસારી	૧
૨૪ સાધુ ઉમરાવદાસ અમદાસજી	૧
૨૫ રા. હુકાર રામજી કરસન	૧
૨૬ રા. રા. મુજીભાઈ ચાંપસી બક્ષી સાહેબ	૧
૨૭ રા. રા. મનજીભાઈ લધા જડોદર મેનેજર સાહેબ	૧
૨૮ શા. નાનચંદ શિવજી	૧
૨૯ રા. હા. લાલજી હામજી	૧
૩૦ રા. જોશી વેલજી લધા પધરના કુ	૧
૩૧ મે. રા. રા. કરમચંદી રહીમભાઈ નાનજીઆણી બી.એ.કે.રા	૨
૩૨ વોરા કાદીભાઈ મહમદભાઈ	૧
૩૩ રા. મેહેતા બાપુલાલ જટાચંકર	૧
૩૪ જોશી ધનજી શિવજી	૧
૩૫ વોરા ઇસમચંદી મહમદભાઈ	૧
૩૬ રા. કોઠારી વૃજલાલ જીવજી	૧
૩૭ મુનસી મહમદ નશીર મહમદ હુસેન	૧
૩૮ રા. હરિલાલ વિ. ગુલાબચંકર	૧
૩૯ રા. ભગવાનલાલ લધુભાઈ છંયા.	૧
૪૦ મેમજી અબ્દુલ ગફુર હાજી હામદ	૧૦

શ્રી માંડવી તાલુકો-કોટડો.

રા. રા. મારતર હા. દેવચંદભાઈ કરમસિંહ હરતે જામજી	
દેવચંદ જોમન પોત્રા.	૧
શેઠ ગોવિંદજી માવજી	૧
જાહ શેઠ જામજી દેવશી	૧
બટ ભગવાનજી જેઠા.	૧
શેઠ મુંદરજી કુંવરજી હા. શેઠ લાલજી	૧
શેઠ રજુછોડદાસ જેઠાભાઈ	૧

(૫૬)

શેઠ ખીમજી મુળજી	૧
સોની લક્ષ્મીદાસ કરસનજી ઝવેરી	૧
હાકોરશ્રી ચાંદાજી અમેરાજી કોટડી જાગીરદાર સાહેબ	૧

શ્રી અંબર-તાલુકો.

૧ રા. જદવજીભાઈ હંસરાજ હક્કર દુધેના ધ્રુ	૧૦
૨ રા. પંડયા પોપટ મોતીરામ અંબર	૧
૩ મે. રા. રા. શેઠ હક્કર પરસોતમ દેવજી તુણાવાલા	૨૦
૪ ઠા. હરિરામ શામજી તુણાવાલા	૧

શ્રી માંડવી તાલુકો.

૧ ઠા. ડોસા હરજી તથા લક્ષ્મીદાસ ટોપણુ-મસકા સ્કૂલ	૫
૨ ખત્રી નારાયણદાસ શંકરદાસ માંડવી	૧
૩ રા. રા. હરિલાલભાઈ દામોદર મહેતા ડોકટર સાહેબ માંડવી	૨
૪ જ્ઞેશી પ્રેમજી મુળજી એડન	૨
૫ રા. રા. ડોકટર શંકર પુરુષોત્તમ	૪
૬ જ્ઞેશી પરસોતમ જદવજી	૨
૭ હુડીયા વલ્લભજી વિશ્રામ તારમાસ્તર માંડવી	૧

તાલુકો ભચાઉ—(કચ્છ)

૧ વીરભદ્ર શ્રી માનસંગજી પુંનજી	
૨ ઠા. ઉત્તમરામ વલ્લભજી વઢીત્ર	૧
૩ ભણસારી નીમચંદ ભગવાનજી	૧
૪ સંધવી ઉત્તમચંદ હેમરાજ	૧
૫ વોરા ધનજી તારાચંદ	૧
૬ મેતા કપુરચંદ પાસ્તીર	૧
૭ કુજડીયા ભાઈચંદ ભોજરાજ લાકડીયા	૧
૮ શા. રણધીર પુંન	૧
૯ ઠા. શિવજી મુલજી—અંધડી	૧
૧૦ લખધીર ડોસા	૧

୧୧	ଡା. ରଞ୍ଜିତ ଡାକ୍ତରୀୟା	୧
୧୨	ଜଣେ କାହା ଭାବସଂଗଳ ଡାକ୍ତରୀୟା	୧
୧୩	ଜଣେ କାହା ରତନସଂଗଳ ପଞ୍ଚାମର	୧
୧୪	ଭାବେ ଡାକ୍ତରୀୟା	୧
୧୫	ଶ୍ରୀ ରାମଳ ନେତା ଡାକ୍ତରୀୟା	୧
୧୬	ମେତା କେଶବଳ ଭେତସୀ ଡାକ୍ତରୀୟା	୧
୧୭	ଡା. ଅରବିନ୍ଦ ପ୍ରାଗଳ-ଭାବଦା	୧

ତାଳୁକା—ବାଗଡ଼ (କଟକ)

୧	ଶିବଳ ରାଧବଳ ଡାକ୍ତରୀୟା	୧
୨	ଡା. ଡା. ସାମଳ ଧୀମଳ ଧୁ	୧୦
୩	ଡା. ଡାକ୍ତରୀୟା ରାଧବଳ ଆହରଗଣା	୧
୪	ଡା. ଡା. ରାମଳ ରାଧବଳ ଶ୍ରୀ ଅମଳାସା ତନ୍ତ୍ରୀନଦୀ	୧
୫	ଡା. ଡା. କାନଳ ଡା. ନାରାୟଣ ଭାବଦା	୧
୬	ଡା. ଡା. ପଦମସୀ ଡାକ୍ତରୀୟା ସୀତାପୁରୀ ଧୁ	୧
୭	ଡା. ରାମଳଭାବ କାନଳ ଡାକ୍ତରୀୟା ନଗରୀ ଧୁ	୧
୮	ଡା. ଦେବଦା କାନଳ ଡାକ୍ତରୀୟା	୧
୯	ଡା. ରବଳ ଡା. ଧୀମଳ-ଭାବଦା	୧
୧୦	ଡା. କରମଳ ରାମଳ ରାଧା	୧
୧୧	ଡା. ରତନସୀ ଭାବଳ ଆହରଗଣା ଧୁ	୧
୧୨	ଡା. କରମଳ ପରମାତମ ଭାବଦା	୧
୧୩	ଡା. ପ୍ରଦେବ ସୁନ୍ଦର-ଭେଦା	୧
୧୪	ଡା. କାଳା କେଶବଳ ଡାକ୍ତରୀୟା	୧
୧୫	ଡା. ତଳକଣୀ ପ୍ରାଗଳ ଗାଗୋର	୧
୧୬	ଡା. ଶ୍ରୀ ରାଧାକର ପରମାତମ	୫
୧୭	ଡା. ପରମଳ ରାଧବଳ ପରମାତମ	୧
୧୮	ଡାକ୍ତରୀୟା ଶ୍ରୀ ଗଜସିଂହଳ ଡାକ୍ତରୀୟା	୫
୧୯	ଡାକ୍ତରୀୟା ଶ୍ରୀ ରାଧା ଭାବଦା	୫
୨୦	ଡା. ନରମଳ ପ୍ରାଗଳ ଭାବଦା	୧

૨૧	રા. ઠા. ચત્રમુખ જાંઘવળ રાપર	૪
૨૨	જાડેળ શ્રી જશવંતસિંહજી સખવા	૪
૨૩	કારા પ્રાગળ વળેસંજળ સખવા	૧
૨૪	ઠા. હરખચંદ લધા મોરા	૧
૨૫	શીરીયા રામચંદ ન્યાલ સખવા	૧
૨૬	ઠા. ભવાનજી વી. ભીમજી કુતેમઠ	૧
૨૭	જાડેળ ખીમાજી પાંચાજી સખવા	૧
૨૮	શીરીયા નાનાલાલ રામચંદ સખવા	૧
૨૯	ભાઈચંદ નાનચંદ મેહેતાજી આડેસર	૧
૩૦	ખીમજી લખમસી આડેસર સરહદી ઇન્સ્પેક્ટર	૧
૩૧	ઠા. દાનસંગ ગણેશ આડેસર	૧
૩૨	ઠા. રાધવજી વલ્લભજી આડેસર	૧
૩૩	ઠા. ગણેશ મોરાર આડેસર	૧
૩૪	ખત્રી ઇલીયાસ ઇબ્રાહીમ આડેસર	૧
૩૫	રા. શંભુલાલ પાનાચંદ શતેકમઠના ધુ	૨
૩૬	દોસી હેમચંદ સાકલચંદ	૧
૩૭	ઠા. જાંઘવળ ત્રીકમજી શતેકમઠ	૧

શ્રી અખડાસા—તાલુકો.

૧	મે. રાજેશ્રી ઠા. શિવજીમાધ મુક્તજી શ્રી અખડાસા વહિવટદાર સાહેબ મારફતે પોતાની નકલો	૪
૨	રા. ઠા. વલ્લભજી ખીમજી કાસાના ધુ	૧
૩	ઠા. માધવજી શિવજી	૧
૪	ઠા. ગુરુદના અખધ	૧
૫	ઠા. દેવચંદ લાલજી	૧
૬	ઠા. મેધજી વેલજી	૧
૭	રા. ઠા. માવજી પ્રાગળ	૧
૮	પટેલ પરસોતમ દામજી	૧

૬	રા. સુમરા આમદ સુમાર હિસામી કારકુન	૧
૧૦	નારાયણદાસ દુધસીદાસ	૧
૧૧	શા. માવજી ઉમરસી	૧
૧૨	હા. નારાયણ સમજી	૧
૧૩	શા. ખીંચસી હેમરાજ	૧
૧૪	હા. જેઠા મુળજી	૧
૧૫	મા. કેશવલાલ બેચર	૨
૧૬	મેતા ભાઈલાલ સોમજી ચુંગીના ધુ	૧
૧૭	પટેલ શા ચાંપસી મેથજી	૧
૧૮	ગુંસાઈ તેજમર અનુપગર	૧
૧૯	શા. વેલજી લખમસી	૧
૨૦	જેશી દયાળ વીરજી	૧
૨૧	શા. લાલજી ડાહ્યાભાઈ	૧
૨૨	જેશી રામદાસ લખા	૧
૨૩	શીદી મહમદ ડોસા નળીયાના વેઠસીનેદર	૧
૨૪	હા. વિશ્વનજી કાનજી	૧
૨૫	હા. ત્રીકમદાસ રતનશી.	૧
૨૬	હા. ડુંગરસી કાનજી	૧
૨૭	હા. ડુંગરસી હરદાસ	૧
૨૮	શા ખીમજી તેજસી તલાટી	૧
૨૯	ખોળ અલીભાઈ સુલેમાન	૧
૩૦	વોરા અલીભાઈ પીરભાઈ	૧
૩૧	હા. ખામજી ડુંગરસી	૧
૩૨	અબોટી ખીમજી નાદવજી	૧
૩૩	શા. મુરારજી મેથજી	૧
૩૪	શા. ધંદરજી માવજી	૧
૩૫	શા. નામશી કેશવજી	૧

૩૬	શ્રી. રતનશીં દાંમળ	૧
૩૭	રા. ગૌવરીશંકર વિ. મુળળ મટ લાલાના ધ્રુ	૧
૩૮	હા. મુરારળ તુલસીદાસ જાના તે હાલે મુંબઈ	૧
તાલુકો નખત્રાણે સુમરીરોહા.		

રા. શાકરચંદ નાગળ મહેતા	૧
યુક્તીલાલ જેઠમલ સ્કોલર	૧

શ્રી લખપત તાલુકો (કચ્છ)

૧	રાં હાં લક્ષ્મીદાસભાઈ ગોકળદાસ લખપત વહિવટ- દાર સાહેબ મારફતે પોતાની બે	૧૪-૨
૨	રાં રેવાગર વિશ્રામગર મડના ધુની	૧
૩	રાં મેતા વેજનાથ વી. લાલળ સ્પેશિયલ ડ્યુટી	૧
૪	મેતા મગનલાલ ગંગાશંકર હીસાબી કારકુન	૧
૫	મેતા કરમસિંહ મેનળ આં આર્ જ્યેરીના કલાક	૧
૬	રાં રેવાશંકર પીતાંબર લખપત ભોતગાના ધ્રુ	૧
૭	રા. હા. શેઠ માધવળ રામળ પાનદોના ધ્રુ	૧
૮	રા. પાલીવાર જટાશંકર વસ્તારામ નરાના ધ્રુ	૧
૯	રાં પટવા તલકસી જેઠા કોરાના ધ્રુ	૧
૧૦	રાં ગુંસાઈ રેવાગર વિશ્રામ	૧
૧૧	રાં સોમ્યુ કેશવલાલ અમરળ કંપોન્ડર	૧
૧૨	રાં જટાશંકર કાલીદાસ મડના કારભારી	૧
૧૩	શેઠ હા. વાલળ જેઠા લું બોર્ડિંગના સેક્રેટરી	૧

શ્રી ખાવડા તાલુકો (કચ્છ)

૧	રા. પીતાંબર કૃપાશંકર અવલકારકુન	૧
૨	મહેતા માણેકલાલ નારાયણ અંતાણી	૧
૩	હા. વેલળ દેવચંદ	૧
૪	હા. વાગળ ઓધવળ બુજવાળા	૧
૫	મેમલુ ધાલા જાફર બારાપુરના	૧

૬	હા. પ્રાગજી ઉમરસીં અઘૌના તલાટી	૧
૭	રા. વીરમર વી. જલમગીર અઘૌઠમના ધુ.	૧
૮	હા. પ્રાગજી ધનજી	૧
૯	હા. શિવજી પેરાજી	૧
૧૦	હા. ડુંગરશીં ગોકલ	૧
૧૧	નોડે જીજીસ જખરાણી	૧
૧૨	કલર મામદ રજીમલ	૧
૧૩	જમ જીઆજી પૃથીરાજી કુતરીયાના	૧
૧૪	રા. ભાટ દયારામ હેમરાજ લુણાના ધુ.	૧
	શ્રી લખપત ત.લુકો.	
૧	પીર શ્રીજી સોમનાથજી શ્રી ધીણોધર જગીરદાર અંગીયા ૫	
	શ્રી જોધપુર (મારવાડ)	
૧	મે. રા. રા. લક્ષ્મીદાસભાઈ રવજી ચીફ જડજી જોધપુર ૧૦	
	શ્રી રાયપુર.	
૧	શેઠ શ્રી દયાલભાઈ ધારસીં	૧
૨	શેઠ શ્રી રવજી વિં રતનસિંહ	૨
	શ્રી કરાંચીબંદર (સિંધ)	
૧	હા. હેમરાજ ધારસીં કતીરા મારફતે પોતાની	૧
૨	જોશી નાયજી લક્ષ્મીદાસ હોટેલવાલા	૧
૩	હા. હરીરામ કરમસીં	૧
૪	આસાનદે ગોપાજી	૧
૫	હા. કાનજી નારજી કતીરા	૧
૬	ધારમાના નરસીં કતીરા	૧
૭	હા. શિવદાસ વેલજી આધ્યા	૧
૮	કંસારા સોની મેગજી સામજી કચ્છ-ભુજવાળા	૧
૯	હા. ભાજી વાધજી	૧
૧૦	હા. વેલજી ભાગચંદ પલન	૧
૧૧	લુવાર જમનલાલ સુદરજી સોની	૧

૧૨	હા. રામજી મેગન ભગત એ કતીરા મારફતે છે	૧
૧૩	જોશી મંગારામ ત્રીકમજી મુજરાતી સ્વૃષ્ઠ માસ્તર	૨
	હૈદરાબાદ ૨	
	શ્રી કલકત્તા.	
૧	એસ. ડી. શેઠીયાની કંપની	૨
૨	હા. વિશ્રામ હરજી કલકત્તા	૧
૩	કે. એસ. દીલીપસિંગજી સાહેબ એર એપેરન્ટ (સીધો વારસ) વીરપુર કાઠીયાવાડ	૧
૧	રા. રા. ભગવતસિંહજી પ્રતાપસિંહજી જાડેજીપત્રીવાળા શ્રી લીમડી રાજ્ય ખર્ચખાતાના ઉપરી	૨
૧	રા. રા. હંકુર નારાયણ વિશ્વનજી મંચકાર	૨
	શ્રી મુંબઈ—ખંડરવાળા સદ્ગ્રહસ્થો તરફથી	
૧	હંકર લક્ષ્મીભાઈ રંગીલદાસ શ્રી લુહાણા બોર્ડિંગ વિદ્યાર્થી	૧
૨	હા. કાનજી વીરજી કમ્પાણી	૧
૩	રા. રા. શેઠ હા. ગોપાળજી રામજી	૧
૪	રા. રા. શેઠ શ્રી વલ્લભજીભાઈ રામજી એ. સે. કમ્પાની ભોહાણા બાળાશ્રી	૧
૫	જીમનલાલ મનસુખલાલ મુનમ કવેરી	૧
૬	ચા. ટોકરશી પુંજભાઈ હેમ વેપારી	૧
૭	હા. કાનજી મનજી	૧
૮	રા. રા. શેઠ મોનજી મુંદરજી	૧
૯	હા. શામજી જીવજીદાસ પોપટ	૧
	મે. રા. રા. ડોક્ટર જાદવજીભાઈ હંસરાજ	
	એલ. એમ. એન્ડ એસ. એન ડી. એલ.	
	એમ, એસ (લંડન) વાળા સાહેબ	
	માસ્તરે (મુંબઈ)	૩૬
	રા. રા. જાદવજીભાઈ હંસરાજ	૫
	રા. રા. ખુશાલ ડી. ચાહ, મેરીસ્ટર એન્ડ મો	૧

મે. રા. રા. પુનશી હીરજ મેસેરી ને. પી. એલ, એમ એન્ડ એસ.	૧
જાંઘરલાલ પુરષોત્તમ મહેતા	૧
મે. રા. રા. માધવલાલ મકનજી	૫
રા. રા. દેવશી બાલુજી રામજી સરાર	૨
ચનજી માવજી	૫
જીવરાજ જોડકદાસ નેલુસી	૧
કરસનદાસ બી. કોટક	૧
જેઠાભાઈ દેવશી કવેરી	૧
ચનજી રામજી	૧
કા. ચાંપસી બીમજીની કું.	૧
રા. રા. પરસોત્તમ જીવજીદાસ કોટક	૨
રા. રા. જેઠાભાઈ જીવજીદાસ કોટક	૧
રા. રા. પ્રામજીભાઈ જીવજીદાસ કોટક	૧
રા. રા. લાલજીભાઈ જીવજીદાસ કોટક	૧
રા. રા. નરસીભાઈ મુગજીભાઈ	૨
કા. કેશવજી મુગજી વીમાના દલાલ	૧
ચા. લાલજી પદમસી મુંદાવાળા	૨
કા. જોડકદાસ નારજી પડીયા	૧
(કોલકટર લાલજી લક્ષ્મીદાસ કાત્રી મારફતે.)	
રા. લાલજીભાઈ	૫
રાજગેર બીમજી સામજી લાલા કજી સ્ટેટ બક્ષી- ખાતાના હેડક્વાર્ટ્સ	૨૧
રાજગેર ભવાનજી પુરષોત્તમ ઇન્જીનીયર ક્વાર્ટ્સ	૧
કલકર જેઠમલ સામજી	૧
સી. લખવજી કમ્પાલુજી	૧
લાલજી રામદાસ મીલ અને કન સ્ટેટ કમ્પાલુજી	
એન્ડ એલ કન્સ્ટ્રક્ટર	૧

હક્કર માવજી વાધજી અનાજના વેપારી	૧
જેશી આત્મારામ વેલજી કેરાવાલા ટેવાણી	૧
જેશી મુરારજી દામોદર બોહા કચ્છ પત્રીવાળા	૧
જેશી રામજી કાલીદાસ રાવીઆ ચુંદીઆરીવાળા	૧
જેશી હંશરાજ મુળજી	૨
અક્ષક્ષત્રી આણંદજી દલાળ રેશમના વેપારી	૧
મહેતા નગીનદાસ દીપચંદ	૧
હુવાર જીવરાજ લક્ષમણ ઉમરાળાવાલા ચાંદી કામ કરનાર	૧
પ્રતાપસિંહ લક્ષ્મીદાસ (અંજર)	૧
અક્ષક્ષત્રી ઉમરશી સુંદરજી	૧
અક્ષક્ષત્રી બાણુજી મુળજી મગ્ગર સેક્રેટરી શ્રી કચ્છી ક્ષત્રી પંચ	૧
અક્ષક્ષત્રી કુંવરજી દેવજી માસ્તર હુબવાળા	૧
શાહ બીમજીભાઈ શીવદાસ મોરખીવાળા	૧
હક્કર લખમીદાસ મોનજી	૧
પંડીત કાનજી સુરજી શર્મા કચ્છ ખેર	૧
શેઠ માવજીભાઈ નારાયણજી અક્ષક્ષત્રી સોદાગર ગું- દીયાળીવાળા	૧
અક્ષક્ષત્રી ઉમરશી હરજી ખીલડીંગ કોન્ટ્રાક્ટર ગાટકોપર	૨
હાં બવાનજી લખમસી કપાયાના ધુ હસ્તે હાં મુરા- રજી વિ. બવાનજી	૧
હાં કાનજી જીવણદાસ દલાલ	૫
હાં મોરારજી ભદ્રવજી કચ્છ—રેહા	૧
હાં વેલજીભાઈ મોતીરામ મેવાવાળા	૨
હાં બવાનજી તુલસીદાસ રાયધણપુરવાળા	૧
હાં નરબેરામ નેણુસી રતનાળના ધુ	૧
બાટીયા હાં શેઠ શ્રી પદ્મસિંહ નરસિંહ મુમખ	૨

*****

અમદાવાદ—દાસગરજાળમાં શ્રી 'અખિલાવિજય' પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં
પટેલ લક્ષ્મીચંદ દીરાગંદે છાપી.

.....

